

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE

ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus XV.

Fasciculus 7.

VERES JÓZSEF

**A termelőszövetkezeti tagok munkaügyi
jellegű jogvitái**

SZEGED
1968

Redigunt

GYÖRGY ANTALFFY, ÖDÖN BOTH, ANTAL FONYÓ, ISTVÁN KOVÁCS,
JÁNOS MARTONYI, KÁROLY NAGY, ELEMÉR PÓLAY

Edit

*Facultas Scientiarum Politicarum et Juridicarum Universitatis Szegediensis
de Attila József nominatae*

Nota

Acta Jur. et Pol. Szeged

Szerkeszti

ANTALFFY GYÖRGY, BOTH ÖDÖN, FONYÓ ANTAL, KOVÁCS ISTVÁN,
MARTONYI JÁNOS, NAGY KÁROLY, PÓLAY ELEMÉR

Kiadja

*A Szegedi József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara
(Szeged, Lenin krt. 54.)*

Kiadványunk rövidítése
Acta Jur. et Pol. Szeged

1. A termelőszövetkezeti tagsági jogvita sajátosságai

A termelőszövetkezeti jogvitákkal foglalkozó szakirodalom a termelőszövetkezeti Tvr. hatályba lépése után bontakozott ki. A termelőszövetkezeti, ezen belül különösen a tagsági jogviták elméleti és gyakorlati kérdéseivel több jelentős értékű tanulmány foglalkozott.¹ A jogviák problematikáját tárgyaló szerzők szinte kizárólag a jogvitákat elbíró szervek (fórumok) hatásköre szerint végezték el a szükséges és legkézenfekvőbb csoportosításokat.²

Első kérdésként annak tisztázása kínálkozik, vajon a termelőszövetkezeti jogvita fogalmának, természetének, sajátosságainak, osztályozásának csak az utóbbi időben történő kidolgozására irányuló kísérletek milyen okokra vezethetők vissza. A kérdésre — úgy gondoljuk — könnyű választ adni. A Tvr. megjelentését követően az egységes gyakorlat megteremtése érdekében a legalapvetőbb cél a termelőszövetkezeti jogviták eljárási problémáinak rendezése volt. Évek teltek el míg a szövetkezetek, de a külső vitafórumok is, valóban a Tvr. rendelkezései alapján és szellemében alakították ki a jogviák helyes elintézésének rendjét és módját. A termelőszövetkezeti jogviták tartalmi differenciá-

¹ Szép György: Termelőszövetkezeti tag-kártérítési felelősségének a jogalkotásban várható egyes kérdései. Magyar Jog 1959. 12. sz. 368—374. o. Bacsó Jenő: A termelőszövetkezetek jogvitáinak eldöntése. Magyar Jog 1960. 4. sz. 126—131. o. Medve Zsigmond: A mezőgazdasági termelőszövetkezeti jogviták intézéséről. Állam és Igazgatás 1960. 6. sz. 431—438. o. Németi László: A mezőgazdasági termelőszövetkezeti tagsági viszonyból eredő jogviták. Jogtudományi Közöny 1961. 5. sz. 249—258. o. Nagy László: Mezőgazdasági termelőszövetkezeti jog. (Egyetemi jegyzet.) 1962. Vida István: Vitaülés a termelőszövetkezeti tagsági viszonyból eredő perek hatásköri kérdéseiről. Magyar Jog 1962. 1. sz. 42—43. o. Kovács Mihály: A termelőszövetkezeti tagsági viszonyból származó perek hatásköri kérdéseire. Magyar Jog 1962. 4. sz. 169—174. o. Seres Imre: Hozzászólás a termelőszövetkezeti tagsági viszonyból származó perek hatásköri kérdéseire. Magyar Jog 1962. 5. sz. 222—224. o. Nagy László: A termelőszövetkezeti felelősségi viszonyok néhány elhatárolási problémája. Jogtudományi Közöny 1963. 2. sz. 79—90. o. Molnár Imre: A termelőszövetkezeti tagok fegyelmi felelőssége. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest 1963. Orbán Sándor: A termelőszövetkezeti tagsági jogviszonyból eredő jogviták. Jogtudományi Közöny 1964. 2. sz. 89—94. o. Zetányi János: A termelőszövetkezeti tagsági viszony néhány kérdése. Magyar Jog 1964. 4. sz. 175—182. o. Kerék Lajos: A termelőszövetkezeti kártérítési jog jogorvoslati rendszere. Állam és Igazgatás 1965. 1. sz. 41—46. o. Gyarmati Sándor: A termelőszövetkezeti tagsági viszony megszüntetéséből származó földhasználati jogviták. Magyar Jog 1965. 8. sz. 365—370. o. Németi László: Termelőszövetkezeti tagsági vitás ügyek a gyakorlatban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest 1965. Mezőgazdasági Jog Tankönyvkiadó, Bp. 1966. XVI. fejezet. (Dr. Nagy László: A termelőszövetkezeti jogvita) 445—452. o. Németi László: A tagsági jogviták fórumrendszere a termelőszövetkezeti jogban. Jogtudományi Közöny 1966. 11. sz. 585—592. o.

² Rövid időn belül köztudottá vált, hogy a mezőgazdasági termelőszövetkezeti tagoknak tagsági jogviszonyból eredő jogvitái elsőfokon a szövetkezet vezetősége, közgyűlése (küldöttgyűlése), kivételesen az illetékes járásbíró; másodfokon a közgyűlés (küldöttgyűlés), az illetékes járási tanács végrehajtó bizottsága, a bíróság hatáskörébe tartoznak.

lódását — nézetünk szerint — sokáig akadályozta az a szemlélet is, amely szerint a jogviták tartalma, még pontosabban kifejezve, a jogviták belső természetére szerinti csoportosításnál jelentkező variációk a vitafórumok és eljárási szabályok felesleges ismétléséhez vezetnek; a jogvita súlyát kifejező vitafórum az elsődlegesen meghatározó tényező stb. Ezek a kifogások elsősorban didaktikai nézőpontból voltak elfogadhatók. Vitatható azonban, hogy az ilyen, főleg praktikusnak mondható szemlélet nem jelentett e hátrányt a tagsági jogviták tartalmi elemzésénél, hiszen az érdeklődők figyelmét elsősorban a szervezeti, eljárási kérdésekre irányította. Nézetünk szerint semmi esetre sem, de új követelményként jelentkezett a ermelőszövetkezeti jogviták tartalmi csoportosítása, összefoglalása is. Ezen a területen jelentős lépés a TszT. és végrehajtási rendeleteinek vitás ügyekre vonatkozó szabályai.

Mielőtt a termelőszövetkezeti jogviták, de különösen a termelőszövetkezeti munkaügyi jellegű jogviták elemzésével részletesebben foglalkoznánk, a mezőgazdasági termelőszövetkezeti jog szempontjából három kérdéscsoporttal kapcsolatosan állást kell foglalnunk, nevezetesen: a) a termelőszövetkezeti jogvita körének megállapításával; b) a termelőszövetkezeten belüli tagsági vita és jogvita közötti különbség kimutatásával, c) egyedi és a kollektív termelőszövetkezeti tagsági jogvita természetével.

a) A mezőgazdasági jog keretében tárgyalt jogvitákat nem lehet egyetlen egységben tárgyalni. Bacsó a termelőszövetkezetek vonatkozásában számbajöhető jogvitákat négy csoportra bontja. Ezek közül első helyen említi a termelőszövetkezet és tagja közötti jogvitákat, amelyeket ismét két részre oszt: tagsági viszonyból és nem tagsági viszonyból származókra.³ A termelőszövetkezeti jogviták ilyen csoportosítását alapján helyesnek kell minősítenünk. Megjegyezzük azonban, a tagsági jogviták kifejezéssel összefoglalt csoport köre szűknek bizonyul, mivel a jogviták kerete nemcsak a tagsági jogviszony, hanem az adott jogág is lehet. Tehát egyéb, termelőszövetkezeti jog által szabályozott jogviszony alapján is jöhet létre jogvita. Gondolunk itt pl. a termelőszövetkezeti jog szabályozási szférájába tartozó társadalombiztosítási jogviszonyból, vagy a felszámolási eljárás belüli követelések érvényesítéséből eredő jogvitákra. Pontosabban fogalmazva, a szövetkezet és tagja közötti jogviták három részre oszthatók: a termelőszövetkezeti tagsági jogviszonyból adódókra, a termelőszövetkezeti jog által szabályozott jogviszonyokból származókra; más jogágba (pl. polgári jogba, államigazgatási jogba stb.) illeszkedő jogviszonyok alapján keletkezőkre. Miután a szövetkezet és tagjai közötti jogviták elsődlegesen a tagsági jogviszony alapján — és ezt kell hangsúlyoznunk — jönnek létre, továbbra is a tagsági jogvita kifejezést használjuk. Tesszük ezt annál is inkább, mert a TSZT. kifejezetten a tagsági viták kifejezést használja és ez

³ Bacsó Jenő felosztása szerint a termelőszövetkezettel összefüggő jogviták:

- a) a termelőszövetkezet és tagja közötti jogviták, amelyek lehetnek:
 - aa) tagsági viszonyból származó,
 - bb) nem tagsági viszonyból származó jogviták,
- b) a termelőszövetkezetek egymás közötti jogvitái,
- c) a termelőszövetkezet és más szocialista szervezet (nem termelőszövetkezet) közötti jogviták,
- d) a termelőszövetkezet és nem szocialista szervezet közötti jogviták (amennyiben nem tartoznak az a) pont alá).

Meg kell jegyeznünk, hogy a szerző figyelmen kívül hagyott egy jelentős vitacsoportot: a munkajog által szabályozott munkaügyi viák csoportját. — Bacsó Jenő: A termelőszövetkezeti jogvitáknak eldöntése. Magyar Jog 1960. 4. sz. 127. o.

alatt „a termelőszövetkezet és tagja között a tagsági viszonyból eredő jogokkal és kötelezettségekkel kapcsolatos vitát” érti.

Tekintettel témakörünkre, érdeklődésünk középpontjába csakis a termelőszövetkezeti jogviták első csoportjának általunk szűkebb értelemben vett része kerülhet. Ezért, amikor termelőszövetkezeti jogvitákat említünk, alattuk kizárólag a termelőszövetkezet és tagja közötti tagsági jogvitákat értjük.

b) A TSZT. meghatározza mind a mezőgazdasági termelőszövetkezet, mind a tagok alapvető jogait és kötelezettségeit. A jogszabályok és az egyes alapszabályok által megállapított jogok és kötelezettségek szabálysértő gyakorlása, ill. a kötelezettségek megszegése veszélyezteti a termelőszövetkezet és a tagok érdekeinek összhangját. Ha a tagsági jogviszonyból eredő kötelezettségeket akár a termelőszövetkezet, akár a tag sérti meg, bekövetkezik a tartalmi egyensúly megbomlása, amely az érdekek összhangjának megzavarásán túl az egyensúly visszaállítása végett történő és másutt hasznosítható munkát vesz igénybe. A tagsági jogviszony tartalmi egyensúlyának helyreállítását hatékonyan segíti elő a keletkező tagsági jogviták gyors, alapos és megnyugtató módon való elintézése. Ennek a célnak a megvalósítása érdekében rendelkezésein keresztül komoly erőfeszítést tükröz a TSZT.

A termelőszövetkezeti jogi szakirodalomban a termelőszövetkezeti jogvita fogalmára vonatkozóan szűkebb és tágabb megfogalmazás ismeretes. Az egyik szerint a termelőszövetkezeti jogvita kategóriájába tartoznak mindazok a jogviták, amelyek a tag és a termelőszövetkezet között a tagsági viszonyból eredő valamely kötelezettség megsértéséből erednek.⁴ A másik meghatározás már nem utal kötelezettségzegésre. E szerint termelőszövetkezeti jogvita a tag és a termelőszövetkezet között a szövetkezeti élet egyes kérdéseiben támadt jogi természetű nézeteltérések, illetőleg a tagsági jogvita körébe a szövetkezet és tagja közötti tagsági viszonyból eredő viták tartoznak.⁵ Ha e fogalommeghatározást összevetjük a munkajogban szabályozott munkaügyi vita fogalommeghatározásával, vagyis azzal, hogy munkaügyi vitának kell tekintenünk minden olyan jogvitát, amely a dolgozó és a vállalat között a munkaviszonyból eredő jogokkal és kötelezettségekkel összefüggésben merül fel, láthatjuk, hogy lényeges formai különbség a kettő között nincs.⁶ Tartalmi különbséget a tagsági és a munkaviszony közötti differencia adja meg. Meg kell jegyeznünk, nagyon szerencsésnek tartjuk a „jogi természetű nézeteltérés” kifejezést, mivel nem kétséges, hogy az alanyi és kötelezettség megsértése mellett egyéb, a jog területén rendezendő nézeteltérés (pl. vélt sérelem) is tárgya lehet mind a munkaügyi, mind a termelőszövetkezeti jogvitának.

A termelőszövetkezeti jog is egyéni jogvitákat szabályoz zömében, vagyis olyan konkrét, a tagsági jogviszony alanyához kapcsolódó vitákat, amelyeknek alapja a jogszabályokban, alapszabályban, közgyűlési, sőt egyes esetekben vezetőségi határozatokban, üzemi vezetői döntésekben megfogalmazott alanyi jogosultságok és kötelezettségek, ugyanakkor a termelőszövetkezeti jogban is —

⁴ Nagy László: Mezőgazdasági termelőszövetkezeti jog. Tankönyvkiadó Budapest 1962. 89. o. Mezőgazdasági Jog. Tankönyvkiadó Budapest, 1966. XVI. fejezet. A termelőszövetkezeti jogvita. 445. o.

⁵ Németi László: Termelőszövetkezeti tagsági vitás ügyek a gyakorlatban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest 1965. 20. o.

⁶ A Munka Törvénykönyve 63. § (1) bekezdése tartalmazza a munkaügyi jogvita fogalommeghatározását.

éppúgy mint a munkajogban — előbb-utóbb vizsgálni kell a tagsági jogviták körének terjedelmét is.

Már most, részletesebb vizsgálatokat megelőzően, csak a szembetűnő jelenségekre támaszkodva arra az álláspontra lehet helyezkedni, hogy a termelőszövetkezeti jog területén sem esik egybe a tagsági jogviszonnal kapcsolatos termelőszövetkezeti vita és a tagsági jogvita köre. Másszóval a termelőszövetkezeti sajátosságoknak megfelelően a termelőszövetkezeti jog keretében is foglalkozni kell a szövetkezeten belüli vita és jogvita közötti különbségekkel.

A termelőszövetkezeten belüli vita, még akkor is, ha csak a tagsági viszony keretében szemléljük, lényeges eltéréseket mutat a tagsági jogvitához viszonyítva. A termelőszövetkezet, mint a tagok kollektívája és mint gazdasági egység feladatokat lát el a szocialista nagyüzemi mezőgazdasági termelés, árutermelés, szükségletek fokozottabb kielégítése, valamint a parasztság gazdasági és kulturális színvonalának emelése érdekében. E célok megvalósítása során a permanens fejlődés igénye egy kollektíván belül is vitát eredményezhet olyan vonatkozásban, hogy melyek azok a legmegfelelőbb intézkedési — és cselekvési módok — legyenek azok akár szervező, akár gazdasági jellegűek — amelyek a kitűzött feladatokat leghatékonyabban szolgálják. Az így keletkező viták egyrészt a termelőszövetkezet egészséges gazdasági és szervező tevékenységét elősegítő eredményes viták, amelyekben fellelhető, alapvetően ellentétes érdekek nem minősülő, a fejlődést elősegítő nézetbeli eltérések feloldódnak a vezetőség, közgyűlés többsége által elfogadott, már egységes elvi álláspontot képviselő vezetőségi, közgyűlési határozatokban, másrészt a megfelelőbb vagy részletesebb jogszabályi, alapszabályi rendezést igénylő és vitát eredményező kollektív érdekek ugyan vita formájában, de az elavult, régi és a fejlődést biztosító új nézetek küzdelmeként jelentkeznek.

A termelőszövetkezetek belső irányításának, vezetésének, igazgatásának, üzemszervezésének differenciálódása szemünk előtt zajlik. Mindezek elemzése csakis a szövetkezeti élet aspektusából, de a tagsági jogvita alapjának tekintendő szövetkezeti tagsági jogviszony területétől különválasztva történhet, annál is inkább, mivel a termelőszövetkezeten belüli gazdasági vezetéssel, irányítással, stb. kapcsolatos viták és a tagsági jogviták különválasztását e területek határozott körvonalazása nélkül megoldani nem lehet.

Tovább bonyolódik azonban a kérdés, mivel a termelőszövetkezetek belső irányítása, szervezése, igazgatása, vezetése és ismét két területre oszlik. Mindezek ugyanis egyrészt a termelőszövetkezet mint személyi egyesülés, tömegszervezet, vagy ahogy Erdei Ferenc akadémikus kiemeli: a szövetkezeti társaság; másrészt a termelőszövetkezeti vállalat oldaláról történnek. Ezekben a vitákban az egész kollektíva (küldöttgyűlés, közgyűlés), a kollektíva egy része (részközgyűlés, vezetőség, bizottságok) vagy egyedi szervek vesznek részt. A kialakulási sorrendet tekintve a viták a határozatok meghozatala előtt s után jöhetnek létre. Az előbbiekről már szoltunk, hangsúlyozva azt, hogy a viták eredménye a többségi álláspontot képviselő határozatokban, állásfoglalásokban realizálódik. Az utóbbiak létrejöttének előfeltétele két irányú lehet: a vitatott határozat jogszabályi, alapszabályi, közgyűlési rendelkezést sérthet, illetőleg kelő körülménytől eltekintve, a reális körülményeket szem előtt tévesztve, stb. születhetik meg.

Termelőszövetkezeteink széleskörű önállósága következtében a szövetkezeteknek mint egységes kollektíváknak elgondolásaival, határozataival, azok

végrehajtásával, ellenőrzésével, az esetleges felelősségrevonásokkal stb. kapcsolatos és vitákat eredményező tevékenységei rendezését az objektív fejlődés sürgeti. Ennek érdekében csak jelezni kívántuk a termelőszövetkezetekben ténylegesen meglévő, de kellően nem tisztázott és rendezett vitacsoportot, a kollektív vezetés döntéseit megelőző kollektív viták csoportját, amelynek nagy szerepe lehet a termelőszövetkezeti tagsági jogviták létrejöttében, ugyanakkor azoktól mégis mind tartalmát, mind eljárási szabályozását tekintve teljesen különálló.

A jelzett vitacsoporttal nem a termelőszövetkezeten belüli vita és jogvita közötti különbséget kívántuk illusztrálni, hanem bevezetőként csak rá akarunk mutatni arra, hogy a termelőszövetkezeti jogban most válik külön a szövetkezet belső irányításának (vezetésének, igazgatásának, szervezésének) jogszabályi, alapszabályi materiája a tag és a szövetkezet közötti egyedi kapcsolatot jogszabályi, alapszabályi anyagától.

Itt kell szólnunk arról is, hogy a Tvr. igazgatási vitákról is tett említést és azokat elsőfokon a vezetőség hatáskörébe utalta. Korábban, főleg a termelőszövetkezeti Tvr. módosításával foglalkozó első tervezet által javasolt megoldásokat tanulmányozva, olyan nézet kibontakozását figyelhettük meg, amely szerint a termelőszövetkezet belső igazgatása a szövetkezet és tagjának tagsági jogviszonyból eredő valamennyi kapcsolatára utal.⁷ Ezek szerint nem szükséges tehát a tagsági jogviszony egyes területeit felemlíteni; elegendő a belső igazgatás körében keletkező vitákat szabályozni. Nézetünk szerint — már az elmondottak alapján is — a belső igazgatási vita fogalma a tagsági jogvita fogalmához viszonyítva részben tágabb, részben szűkebb. Tagsági jogvita körében csak azok a belső igazgatási jogviták tartozhatnak, amelyek a szövetkezet testületi vagy egyedi szervei és konkrét személyek (tagok) között jönnek létre, s amelyek megjelenési formájukat illetően mindig egyediek. Amennyiben a belső igazgatási vita körét illetően bővebb lenne, akkor az vagy általunk csak érintett vitacsoportba, vagy a később tárgyalandó kollektívák vitája körébe tartozna attól függően, hogy a tagsági vita kritériumai milyen mértékben valósulnak meg a vizsgált vitával összefüggésben. Ezt az érvelést támasztja alá a TszR. is, amikor eljárási szempontból különálló vitacsoportként tünteti fel a termelőszövetkezet belső igazgatási körébe tartozó ügyekkel kapcsolatos jogvitákat. Helyes tehát az az álláspont, hogy az ún. belső igazgatási jogviták csoportja a tagsági jogviták kategóriáján belül helyezkedhet el. Annak az eljárási szabálynak a kimondása pedig, amely szerint a belső igazgatás hatáskörébe tartozó ügyekből származó jogviták fellebbezési fóruma a járási mezőgazdasági és élelmezésügyi osztály, a termelőszövetkezeti belső igazgatás és az állami felügyelet részeként jelentkező termelőszövetkezeti igazgatás szoros és ésszerű összefüggésének szükségességét bizonyítja.⁸

Mindezek előrebocsátása után közelebbről kell megvizsgálnunk a termelőszövetkezeti tagsági vita és jogvita közötti különbségeket. A termelőszövetkezeti vita és jogvita, vagy másképpen kifejezve érdekvita és jogvita között látszólag nem lehet különbséget tenni. Ennek felszínén jelentkező oka a termelőszövetkezet belső életének valamennyi területén érvényesülő szövetkezeti

⁷ Termelőszövetkezeti Törvény tervezete 101. §. (Sokszorosított anyag.) 132. o.

⁸ A TszR. 139. §. (2) bekezdése szerint: „A járási mezőgazdasági és élelmezésügyi osztályhoz az elsőfokú fegyelmi és az ellen a határozat ellen lehet fellebbezni, amelyet a termelőszövetkezet belső igazgatása körébe tartozó ügyben hoztak.”

demokratizmus, még közelebbről, a szövetkezeti tagnak az a joga, amely szerint a tagsági jogviszonyával kapcsolatos bármely kérdést, vitát a termelőszövetkezet vezetősége, közgyűlése elé vihet. A termelőszövetkezet testületi szerveinek kötelességük a vitát jogszabályi, alapszabályi rendelkezések szerint elintézni, az alapos és jogos követeléseknek helyt adni, a tagsági jogviszony egyensúlyát helyreállítani. Amíg tehát a munkajog tudománya alanyi jogosultság hiányában mint szükséges rosszat elismeri az érdekvitáknak — bár szűk körben való — létezését, addig a termelőszövetkezeti jog a kollektív vitafórumainak megteremtésével — úgy tűnik — teljes mértékben kiküszöbölte azokat.⁹

Annak ellenére, hogy a tagsági jogviszonnyal kapcsolatos bármilyen természetű vita fórumot talál a termelőszövetkezet szervezeti keretén belül, mégsem lehet fetisizálni a szövetkezeten belüli vitafórumokat akkor, amikor termelőszövetkezeteink csak lépésről-lépésre dolgozzák ki a tagsági jogviszony alanyi jogosultságait és kötelezettségeit. Ez azt jelenti, tehát, hogy a vitafórumok biztosítása és szabályos működtetése nem homályosíthatja el a termelőszövetkezeten belüli és a tagsági jogviszonnyal összefüggő viták, valamint jogviták közötti lényeges tartalmi különbségeket.

Attól eltekintve, hogy a Tvr. hol vitáról, hol jogvitáról tett említést, hogy a TszT. általában a tagsági vitát szabályozza, a kérdés eldöntése nem a szemantika tudományának felhasználásával, hanem a termelőszövetkezeten belüli viták természetének vizsgálatával, sajátosságaik meghatározásával történhet, különös tekintettel a viták és jogviták közötti jogi értelemben vett lényegbevágó eltérésekre. A termelőszövetkezeti tag valóban a szövetkezet testületi szervei elé viheti a tagsági viszonyával összefüggő összes problémáit, s a szövetkezeti testületi szervek kötelesek az eléjük tárt kérelémmel, bejelentéssel, észrevétellel, kérdéssel — esetleg határozat formájában is — foglalkozni, azokban állást foglalni. Az is kétségtelenül igaz, hogy az ilyen jellegű viták lényeges eltéréseket mutatnak a termelőszövetkezet vezetése, irányítása során keletkező és vezetőségi, közgyűlési határozatokban lezáruló vitákhoz viszonyítva. Összefoglalva a két csoportot és szembeállítva a tagsági jogvitákkal, anakronisztikusnak érezzük az eltérések érdekvita és jogvita kategóriáival való kihangsúlyozását. Az, hogy a termelőszövetkezeti tag bejelentésével, kérelmével stb. a szövetkezet vezetőségének és közgyűlésének körültekintő módon kell foglalkoznia, senki előtt sem vitás. Az a tény sem szorul bizonyításra, hogy egyes esetekben a szövetkezeti testületi szerv nézete, állásfoglalása nem egyszerű szóbeli, vagy írásbeli közlésben, hanem határozat formájában lát napvilágot, sőt az sem kétséges, hogy a termelőszövetkezeti tagnak — jogszabályi, alapszabályi lehetősége szerint — joga van a számára nem megnyugtató közlésre, határozatra hivatkozva magasabb testületi szervhez fordulni. A vázolt és a gyakorlatban érvényesülő megoldási módok éppen nem eljárási, de tartalmi szempontból nem a jogvitát, hanem a kollektív és tagjai közötti — szövetkezeti demokratizmuson nyugvó — természetes kapcsolatot tükrözik. Az érdekvita kifejezést nemcsak azért tartjuk anakronisztikusnak, mert az kibékíthetetlen társadalmi ellentmondásokat fed, hanem azért is, mert a kollektíván belüli esetleges és nem kibékíthetetlen érdekellentétek a kollek-

⁹ Weltner Andor: A szocialista munkajogviszony és az üzemi demokrácia című könyvének VII. a. munkaügyi viták fajaival és elintézésük módjával foglalkozó fejezetében részletesen tárgyalja az érdekviták és a jogviták problematikáját. (Akadémia Kiadó Budapest, 1962. 279–294. o.)

tíva egyes tagjai és a kollektíva közötti vitában éppúgy, mint ugyanezen alanyok közötti jogvitában is fellelhetők, s mind a csak etimológiai értelemben vett vitáknak, mind a jogvitáknak a tagsági viszony egyensúlyának megtartása, a keletkező érdekellentétek megszüntetése az elsődleges céljuk.¹⁰

A tagsági vita tág lehetőségeire visszatérve, illetőleg arra, hogy az alanyi jogosultságok és kötelezettségek meglététől függetlenül is létezik vitalehetőség a szövetkezetben, az is szemünk elé tűnik, hogy sok esetben az ilyen, kollektíván belül megtett s vita formájában megjelenő észrevételek, javaslatok fektetik le a későbbi jogviták alapját. Ugyanis pl. ha nincs is a vitát provokáló termelőségvetkezeti tagnak alanyi joga valamilyen jogosultságra vonatkozóan, de vita során a termelőségvetkezet közgyűlése vagy vezetősége hozhat olyan határozatot, amelyben általában meghatározza a termelőségvetkezeti tagoknak járó juttatás, kedvezmény, stb. mértékét, feltételeit, módját. A közgyűlési, vezetőségi határozatban megfogalmazott alanyi jogosultság tehát egyrésztől egy, a kollektíván belül keletkezett vita formájában (csak a formát hangsúlyozzuk) bontakozott ki, másrésztől a már jogerős határozat a megállapított juttatás, kedvezmény, stb. igényére nézve a továbbiakban — éppen az alanyi jogosultságnak és kötelezettségnek előzetes vitában történő kidolgozása következtében — biztosítja az egyedi jogviták lehetőségét.

A tagsági jogvita sajátosságainak felismerése területén így egy lépést tehetünk előre. Leszögezhetjük: ahhoz, hogy a tagsági jogviszonnal való összefüggésben jogvitáról beszélhessünk tagsági, tehát az alapjogviszonyból eredő alanyi jogosultságok és kötelezettségek meglétét kell feltételeznünk, amely egyben bázisát képezi a jogi természetű nézeteltéréseknek.

A termelőségvetkezeti tagsági jogvitákról még határozottabban külön kell választanunk a szövetkezeti irányítása során létrejövő, az egyes tagok, vagy a tagok egyes csoportja és a termelőségvetkezet mint a kollektíva összessége között keletkező vitáktól, amelyek természetükre, tartalmukra, formájukra, hatásukra tekintettel rendkívül összetettek, s amelyek — már hangsúlyoztuk — csak a szó etimológiai értelmében viták, de valóságban a kollektíva demokratikus működése biztosításának egyik megnyilvánulása. Ugyanakkor kibontakozásában szemlélhetjük a két terület közötti határeltolódásokat, de fejlődésükben láthatjuk azokat a követelményeket is, amelyek ezeket az eltolódásokat eredményezik.

A tagsági jogviszony keretét kitöltő jogosultságok és kötelezettségek bővülése természetesen csökkenti a termelőségvetkezeten belül keletkező egyéni vitákat, de más vonatkozásban a termelőségvetkezeti demokratizmus lényegéhez tartozó egészséges viták szervezeti keretének, alapszabályi biztosítékainak részletezése a termelőségvetkezeti jogra újabb feladatokat ró. A kíváncsággal szemben nem soroljuk fel mindazokat a nehézségeket, amelyek főleg az alanyi jogosultságok és kötelezettségek konkrét kidolgozásával kapcsolatosak, csak utalni szeretnénk a munkajog területére, ahol összehasonlíthatatlanul jobb körülmények között, differenciáltan, az újabb és újabb körülményeknek megfelelően folyt és folyik ma is a szabályozás. A termelőségvet-

¹⁰ I. B. Novickij: Az érdekközösségek a Szovjet polgári jogban című könyvében megállapítja: „annak a körülménynek azonban, hogy a szocialista társadalomban nincsenek kibékíthetetlen ellentétek, nem szabad olyan értelmet adnunk, hogy teljesen megszűnt, hogy feltétlenül kizárt a szocialista társadalomban minden ellentét az egyén és a közösség, az egyéni és a társadalmi érdek között.” Jogi és Allamigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó Budapest 1953. 6. o.

kezeti jog területén keretszabályozással, a továbbiakban pedig javaslat formájában éppen a termelőszövetkezetek testületi szerveit lehetett, illetőleg lehet mentesíteni a kifejezetten közgazdasági és jogi szakképzettséget igénylő munkától, hiszen a közelmúltban lépten-nyomon tapasztalhattuk, hogy a termelőszövetkezetek nagyrésze elegendő támpont híján kénytelen volt a Munka Törvénykönyvének egyes rendelkezéseit, sok esetben levegőben lógó módon átvenni és alkalmazni.

c) A termelőszövetkezeti tagsági viszony alanyai jogosultságainak és kötelezettségeinek különválasztható csoportjai utalnak a tagnak és termelőszövetkezetre, mint jogviszony-alanyokra — eljárási szempontból történő — elkülöníthetőségére is. Ha ez így van, akkor kérdés, hogy a tagok egyes, alapszabály által, közgyűlési határozatok útján stb. létrehozott csoportjai (pl. brigádok, munkacsapatok) kollektív jellegű alanyi jogosultságainak és kötelezettségeinek megsértéséből eredő kollektív jellegű jogviták a termelőszövetkezeti jogviták csoportjában hogyan helyezhetők el, az egyéni és kollektív jogviták egymástól hogyan különíthetők el.

A munkajog, a polgári jog, illetőleg a polgári eljárási jog elismeri a kollektív jellegű jogviták létjogosultságát, amíg azonban a munkajog csak közvetett úton, a szakszervezet szerveinek bevonásával — a munkaügyi viták elintézésének rendjéből kivéve — próbálja megoldani azokat, addig a polgári eljárásjog a kollektív jogvitákat a pertásaság kategóriájának felhasználásával szervesen beilleszti eljárási rendjébe. A TszT. egyik megoldási módot sem választotta. Ennek legfőbb oka a lényegre törő, a termelőszövetkezeti demokrácia érvényesülésének biztosítékrendszerét nyújtó szabályozására való törekvés volt. A TszT. „a tagsági viszonyból eredő jogokkal és kötelezettségekkel kapcsolatos” vitákat szabályozza s nem rendezi a kollektíván belül kialakuló csoportok (szűkebb kollektívák) és a termelőszövetkezet mint a kollektíva egésze közötti kapcsolatokból eredő esetleges jogvitákat. A termelőszövetkezeten belüli kollektívák alanyi jogosultsági és kötelezettségei mégis könnyen bizonyíthatók. Pl. valamelyik brigád részére a többitől eltérő teljesítménykövetelményeket, sajátos jövedelemelosztási megoldást, munkavédelmi előírásokat stb. dolgoznak ki. Sőt a TszVhr. szerint a tagok egyes csoportjával munkamegállapodást is lehet kötni. (134. § [1] bek.)

A termelőszövetkezeti tvr. szabályozása alapján kialakult gyakorlat szerint a kollektív jellegű jogviták elintézése legtöbb helyen ugyanúgy történt, mint az egyéni jogvitáké. A termelőszövetkezetek, de sok helyen az illetékes járási, városi tanácsok végrehajtó bizottságai sem tettek különbséget — szabálytalanul ugyan — a jogviták egyéni vagy kollektív jellege között. Ez a gyakorlat két alapvető okra enged következtetni: a termelőszövetkezeteinkben — a szövetkezet természetéből következően — nem különül el, de nem is kü-

¹¹ A Munka Törvénykönyve csak egyéni jogviták elintézési rendjét szabályozza. Weltner professor szerint is a kollektív jellegű jogviták elbírálására nem alkalmas a bíróság és döntőbizottság. Véleménye szerint a kollektív jellegű jogvita esetén a vállalat nem közvetlenül az egyes dolgozók egyéni alanyi jogait, hanem a kollektíva kollektív jellegű jogosultságait sérti meg, tehát a kollektíva, illetve a kollektíva törvényes képviselője, a szakszervezeti bizottság részére kell biztosítani a jogérvényesítés lehetőségét. Ez a szakszervezeti szervek részéről felhívásban, igazgató, felügyeleti szerv megkeresésében, hatósági eljárás megindításának kezdeményezésében nyilvánul meg. Weltner Andor: i. m. 261. o.

A pertásaságra vonatkozóan l. a polgári perrendtartás 51–53. §-ait. A polgári perrendtartás. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1961. 46–47. o.

löníthető el a tagok kollektívája a termelőszövetkezet vezetésétől. Gazdasági és történelmi alap híján nem jött létre sem szövetkezeti, sem országos szinten a tagok – szakszervezethez hasonló – érdekvédelmi szerve. Az Országos Termelőszövetkezeti Tanács és a megyei termelőszövetkezeti tanácsok az ilyen funkció betöltésére nem voltak alkalmasak.

A termelőszövetkezetet mint a tagok kollektíváját nem lehet szembeállítani a „termelőszövetkezettel” mint a tőlük elidegenedett szervezeti és vezetési formával. A szocialista mezőgazdasági termelőszövetkezeti jogba nem lehet a kollektív jellegű érdekviták elméletének „szocialista” változatát beleerőltetni, vagyis a munka-, személyi-, vagyonegyesülés egységes kollektívájának mint jogalanynak szervezeti keretén belül nincs „ellenfele”, mivel a termelőszövetkezeti tagok kollektívája és az önálló jogalanyisággal rendelkező termelőszövetkezet között nem lehet alapvető különbséget tenni.

A termelőszövetkezeten belül kialakuló szervezeti csoportok (szűkebb kollektívák) jogvitái viszont még akkor is követelik a gyors és alapos elintézést, ha arról jogszabály kifejezetten nem is rendelkezik. Nem gondoljuk, hogy példák tömegével szükséges bizonyítani a termelőszövetkezeten belüli kollektív jellegű jogvita létét. A munkajog területén sem a kollektív jellegű jogvita létezésének bizonyítása a problematikus, hanem az ilyen jellegű jogvita feltételeinek kialakulása, elintézésének módja stb. Az is kétségtelenül igaz, a kollektív jellegű jogvita előzménye az, hogy a mezőgazdasági termelőszövetkezet nem közvetlenül az egyes termelőszövetkezeti tagok alanyi jogait, hanem a termelőszövetkezeten belül működő kollektíva kollektív jellegű jogosultságait sérti meg, de ez a tény a jogvita létezését még mindig nem zárja ki, csupán újabb kérdést szül a termelőszövetkezeti jog tudománya területén is, nevezetesen azt, vajon az egyedi jogvitákat elbíró szervek alkalmasak-e a kollektív jogvita elbírálására vagy sem.

A tagsági jogviszony alapján kialakuló kollektív jellegű jogviták között különbséget kell tennünk aszerint, hogy azok:

- kollektív módon előterjesztettek-e, vagy
- a kollektíva kollektív jellegű jogainak sérelme következtében jöttek-e létre.

A kollektív módon előterjesztett jogviták tartalmukra nézve egyedi jogviták, egyes tagok alanyi jogaival és kötelezettségeivel függnek össze és csupán valamilyen oknál fogva, pl. mert az érdekelt szövetkezeti tagok egy munkacsoportban dolgoznak, az egyedi jogviták kollektív vita formájában jelennek meg. Bár a kollektív módon előterjesztett jogvita értékelését motiválhatja az a körülmény, hogy egy szövetkezeten belüli munkaszervezeti egység tagjainak nagyrésze vagy összessége jogvita-alanyként szerepel, de az egyes tagok alanyi jogosultságaiban bekövetkezett közvetlen sérelem miatt az egyedi jogviták tömege nem alkothat kollektív jogvitát.

A termelőszövetkezeti kollektív jogvitának alapvető kritériuma, hogy létrejöttéhez a szövetkezeten belül szervezett és alapszabályilag (közgyűlési határozatilag) elismert kollektíva (elsősorban munkakollektíva) kollektív jellegű alanyi jogosultságai legyenek veszélyeztetve, illetőleg csak a szövetkezeten belüli szervezeti egységek kollektív jellegű alanyi jogosultságainak megléte biztosítja a kollektívának kollektív jogvitára való igényét. Az ilyen jogvitában a tagsági jogviszony csak közvetve alapjogviszony, mivel a jogvitát ki-

váltó vélt vagy valóságos jogsérelem a termelőszövetkezeten belül szervezett kollektíva és a szövetkezet közötti kapcsolat egyensúlyának felbomlása során, tehát nem közvetlenül tagsági, de azon felépülő egyéb szövetkezeti, pl. a kollektíva szövetkezeti munkaviszonyával kapcsolatos.

Összefoglalva, egyedi és kollektív vitát eredményezhet:

— a termelőszövetkezet és a szövetkezeti tagok, valamint a termelőszövetkezet és a szövetkezeten belül szervezett egységek (kollektívák) közötti helyes összhangot biztosító jogszabályok és alapszabály, valamint szövetkezeti testületi vagy egyedi szervek rendelkezéseinek, a termelőszövetkezeti élet alapvető elveinek megszegése, vagy a rendelkezések, alapelvek rossz végrehajtása, helytelen alkalmazása, egyszóval a termelőszövetkezeti belső jogviszonnyal kapcsolatos jogsérelem bekövetkezése;

— a vélt sérelem orvoslására benyújtott igény, melynek vizsgálata a jogviták formai keretében történik, s ezzel az illetékes szervezet eljárásra készíti.

Akkor, ha a termelőszövetkezeti (tagsági) jogvita ismérveit kívánjuk összefoglalni, azt kell mondanunk, hogy termelőszövetkezeti jogvitáról általában csak akkor beszélhetünk:

- ha a szövetkezeti tagnak vagy kollektívának a termelőszövetkezeti belső jogviszonyból folyó alanyi, vagyis jogszabályban, alapszabályban, szövetkezeti testületi vagy egyedi szervek határozataiban biztosított joga van a reá nézve sérelmes intézkedést, határozatot termelőszövetkezeti öngazgatási szerv előtt megtámadni és jogorvoslattal vitafórumhoz fordulni;
- ha a jogvita — jellegét tekintve — vagy egyedi vita, tehát még a kollektív módon megindított jogvita esetében is kitűnnek az egyedi jogosultságok és kötelezettségek, vagy
- ha a vita a szövetkezeten belül szervezett, alanyi jogosultságokkal rendelkező kollektíva kollektív jellegű jogvitája;
- ha a jogszabályok és az alapszabály a jogorvoslati elv figyelembevételével határozza meg a vitafórumokat;
- végezetül, ha a jogvitákat jogerősen eldöntő szerv határozata jogszabályi, alapszabályi rendelkezésnél fogva kikényszeríthető.

Különös tekintettel az egyedi és kollektív jogviták sorsára, mégegyszer vissza kell térnünk az igazgatási vitákra. Ismételve, de ha más összefüggésben hasonlítjuk össze a belső igazgatással kapcsolatos vitákat az egyedi és kollektív jogvitákkal, akkor azt kell tapasztalnunk, hogy a szövetkezeti élet irányításával, általános belső igazgatásával összefüggő vita végeredményben annyiban szélesebb körű az egyedi és kollektív jogvitákhoz képest, amennyiben annak keretében bármilyen, a termelőszövetkezet belső életét érintő ügyet a szövetkezet öngazgatási, vagyis testületi, egyedi szervei elé lehet vinni. Annyiban szűkebb viszont, amennyiben a jelzett, belső irányítással, igazgatással összefüggő viták szükségszerűen nem léphetik át a termelőszövetkezet szervezeti keretét, miután a szövetkezet legmagasabb testületi szerve a

közgyűlés (tulajdonképpen a tagok összessége) a kollektíva ügyeiben maga jogosult és köteles dönteni.¹²

A termelőszövetkezeti kollektív jogviták tehát a belső igazgatás körébe tartozó viták nagyobb csoportjába tartoznak; abban különböznek az egyedi igazgatási jellegű jogvitáktól, hogy csak belső vitafórummal rendelkeznek.

2. A termelőszövetkezeti munkaügyi jellegű jogviták kialakulása

A magyar termelőszövetkezeti jogi szakirodalom a szövetkezeti (tagsági) munkaügyi jogviták kategóriáját nem régóta használja. Miután az eljárás jellege szerinti csoportosítás mellett az utóbbi időben mind nagyobb figyelmet kell szentelnünk a viták tartalmi osztályozására, a közös munka végzésével kapcsolatos viták elkülönítése is elkerülhetetlenné vált. A jogviták tartalmi csoportosításának gondolatát Németi László vetette fel. Nézete szerint a szervekkénti kategorizáláson túlmenően különbséget kell tenni személyi jellegű viták, vagyoni természetű viták és fegyelmi ügyekkel összefüggő viták (fegyelmi ügyek) között.¹³ A termelőszövetkezeti jogi szakirodalom már a közös munka végzésével kapcsolatos vitákat önálló egységként kezeli.¹⁴

a) Kétségtelenül igaz, hogy a tagsági jogviták formáinak megteremtése, hatáskörük megállapítása és tudatosítása a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben jelentkező, sőt néhol torlódó tagsági jogviták rendezése, az egységes gyakorlat kialakítása, a további fejlődéshez szükséges alap megalkotása érdekében nélkülözhetetlen volt.

A Tvr. és az alapszabályminta megalkotása óta több mint hét év telt el. Kérdés, hogy ez az idő nem hozott-e változásokat mind a belső termelőszövetkezeti részjogviszonyok alakulásában, mind az azokkal kapcsolatos jogviták egymáshoz viszonyított súlyában. Erre a kérdésre feltétlenül igennel kell válaszolnunk. A változások követelményei már az új Termelőszövetkezeti Törvényben realizálódnak.

Az MSZMP. Központi Bizottsága 1964-ben a mezőgazdaság helyzetéről és fejlesztésének további feladatairól szóló határozatában leszögezte, hogy a magyar falu mélyreható változások korát éli.¹⁵ A Tvr. megjelenését követően tehát az alapviszonyok nemcsak mennyiségileg, de minőségileg is változtak. A termelőszövetkezetek szervezésének, fejlesztésének időszakában az új életformával éppen csak ismerkedő, az egyéni kisparaszti gazdálkodást alighogy

¹² Nagy László: Szövetkezeti elvek termelőszövetkezeti mozgalmunkban című könyvében hangsúlyozza, hogy a szövetkezeti demokrácia belső összetevőit abban a jogszabályi rendelkezésben kell keresnünk, amely szerint a szövetkezet közgyűlése a jogszabályok és az alapszabály rendelkezéseinek keretén belül a szövetkezetet érintő bármilyen kérdésben jogosult dönteni, illetőleg, hogy a szövetkezet ügyében maga a tagság dönt. Akadémia Kiadó Bp. 1965. 141. o.

¹³ Németi László: i. m. 22. o.

¹⁴ Nagy László a termelőszövetkezeti jogvitákat tartalmuk szerint a következőképpen csoportosítja:

- a) a tagsági viszony tényével, ezen belül a szövetkezeti tag szövetkezeten belüli státusával összefüggő viták;
- b) a termelőszövetkezeti tag vagyoni eredetű jogait és kötelezettségeit érintő viták;
- c) a közös munka végzésével kapcsolatos viták.

Nagy László: A termelőszövetkezeti jogvita. Mezőgazdasági Jog, Tankönyvkiadó Budapest. 1966. 447. o.

¹⁵ Népszabadság 1964. február hó 23-i (45.) száma 1-4. o.

érvényesítése, az első tétova lépéseknek szilárd törvényes alapot biztosított. Ezért is látszik a tagsági jogviszony keletkezésével és megszűnésével összefüggő vagyoni kérdések részletes szabályozásához viszonyítva a szövetkezeti tagok üzemen belüli tevékenységének jogszabályi, alapszabályi rendezése vázlatosnak. Ennek a képnak a kialakításához nagymértékben hozzájárult az az abbahagyó dolgozó parasztok számára a vagyónbiztonságot legteljesebb mértékben szolgáló rendelkezések hangsúlyozása, azok következetes betartása, álláspont is, amelyik a termelőszövetkezeti demokrácia élővé tétele és hatékonyságának növelése érdekében tagadja a szövetkezet belső életének részterületeire irányuló külső szabályozás szükségességét. Valóban, talán a termelőszövetkezetek tagsága igényelte legkevésbé a szövetkezeti élet főleg külső és aprólékos szabályozását, mégsem szabad egy, a termelőszövetkezeti tagsági jogvitákra vonatkozó jelenség mellett szemet hunyva elhaladni, amellyel lépésről lépésre találkozunk a szövetkezeti élettel kapcsolatos vizsgálódásaink során. Ez pedig a tagsági jogviták belső rendezésének hiányossága volt.

Mind az államigazgatási, mind a bírósági statisztikai adatok bizonyították, hogy „örvendetes” módon nőtt a bíróságok és államigazgatási szervek elé került termelőszövetkezeti jogviták száma, ami elsősorban nem a viták számszerű gyarapodását, hanem a termelőszövetkezeten belüli ügyintézés javulását jelentette. Korábban, 1961–1962-ben keresni kellett a bíróság elé jutó kártérítési, vagy a járási tanács végrehajtó bizottsága elé kerülő súlyosabb fegyelmi ügyeket, de nem azért, mintha a szövetkezetekben ezen a területen minden a legnagyobb rendben ment volna, hanem azért, mert az újfajta eljárás alapját szolgáló közgyűlési határozatok nehezen születtek meg. A megszülető határozatok többsége formailag és tartalmilag fogyatékos volt.

Abszolút számokban kifejezve növekedett a külső szervek elé vitt jogviták száma, de mennyiségüket és sok esetben súlyukat tekintve a termelőszövetkezet szervezeti határán belül maradt s ott elintézett ügyek száma, az előbbiekhöz képest relatív viszonylatban nőtt. Hozzátehetjük, hogy mennyiségüket tekintve abszolút számokban kifejezve is nagyobb volt mint a külső szervek előtti jogviták száma, csak hogy a szövetkezetek szervezeti keretén belül elintézett vitákat nemigen vették figyelembe.

A szövetkezeten belüli jogviták számának a külső szervek elé kerülő viták számához viszonyított alakulása a szövetkezetekben lezajlott folyamat egyik mutatója is volt. A megerősödött mezőgazdasági termelőszövetkezetekben ugyanis a munkaegyesülésből eredő jogosultságok és kötelezettségek nyomultak előtérbe. Kérdés viszont, hogy ezt a folyamatot mennyiben segítette elő a Tvr-nek a termelőszövetkezeti jogvitákra vonatkozó rendelkezései.

b) A termelőszövetkezeti jogvitákat korábban kizárólag az alapján választották külön, hogy melyek tartoznak a szövetkezeti szervek kizárólagos hatáskörébe, s melyek lépi azokat át. Viszont éppen ennek az osztályozásnak az elemzése visz közelebb bennünket a jogviták tartalmi súlyából és csoportosításából eredő alapvető, kettős irányú probléma feltárásához.

A termelőszövetkezetek testületi szerveinek kizárólagos hatáskörébe tartozó jogviták ügyek mind körük terjedelme, mind fontosságuk szempontjából mindig jelentősek voltak. Nézzük meg először hogy a Tvr. alapján milyen jogviták tartoztak a termelőszövetkezet testületi szerveinek kizárólagos hatáskörébe. Előljáróban mindjárt le is szögezhetjük, csak azok, amelyeket elsőfokon a termelőszövetkezet vezetősége bírált el. E generális szabályt egy-

felől csak a termelőszövetkezeti demokrácia ereje törte át azzal, hogy a termelőszövetkezet legmagasabb testületi szerve a személyi-, vagyoni, — és munkaegyesülés belső életére vonatkozó valamennyi ügyben — függetlenül az alacsonyabb szinten elhelyezkedő testületi szervek hatáskörére — dönthetett, másfelől kártérítés vonatkozásában — a károkozás folytán meginduló büntetőeljárásra figyelemmel — a magasabb társadalmi érdek.¹⁶

A termelőszövetkezeti szervek kizárólagos hatáskörébe tartozó lényegesebb jogviták voltak:

- a munkarend megtartásából, a munkabeosztásból, illetőleg a termelőszövetkezet belső igazgatásából származó jogviták;
- munkaegységre, valamint a munkán alapuló jövedelemrészesedésre, vagy a szociális segélyre vonatkozó, illetőleg általában a tagsági viszonytal kapcsolatban felmerülő jogviták, ha a követelés értéke a háromszáz forintot nem haladta meg,
- a termelőszövetkezeti tag külső munkaviszonyának engedélyezésével,
- a háztáji földek kijelölésével,
- a háztáji földek kimérésével,
- nem büncselekményből eredő és egy éven belül háromszáz forintot meg nem haladó kártérítéssel kapcsolatos viták,
- a fegyelmi eljárás leányolításával, a szóbeli feddést, írásbeli megrovást, munkaegységlevonást, egyéb kedvezmények megvonást, alacsonyabb, vagy más munkahelyre való beosztást kimondó fegyelmi határozatokkal,
- a fegyelmi eljárás alá vont szövetkezeti tag munkakörének felfüggesztésével,
- a fegyelmi büntetés végrehajtásának felfüggesztésével,
- a fegyelemsértő családtag munkából való kirekesztésével összefüggő jogviták.

Ma már — különösen a több éves gyakorlati tapasztalatok birtokában — könnyű a kritika bonckése alá venni a termelőszövetkezeti Tvr-nek a szövetkezeti testületi szervek kizárólagos hatáskörébe tartozó jogviták osztályozására, elintézési módjára, stb. vonatkozó rendelkezéseit. Ma már sommázva a tényeket, csak ismételni tudjuk Molnár Imrének a termelőszövetkezeti Tvr-t értékelő megjegyzését. Nézete szerint ugyanis a Tvr-el szemben számos kifogást lehet emelni szerkesztési és szövegezési szempontból, de tartalmánál fogva jogilag is egyik legkiemelkedőbb alkotása államunknak.¹⁷

A termelőszövetkezeti tagok munkaügyi jellegű vitái zöménél a testületi szervek Tvr. szerinti kizárólagos hatáskörének megállapítását nyilvánvalóan nem okként, hanem okozatként kell szemlélnünk. Vagyis minden bizonnyal a jogalkotó először a jogviták körét állapította meg, majd azt követően határozta meg a jogvitákat elbíró fórumok hatáskörét, hogy miért éppen a vagyoni természetű jogviták léptek ki elsőként a termelőszövetkezeti öngazdáltsági szervek hatásköréből, arra vonatkozóan már tettünk említést.

A tagsági jogviták tartalmi csoportosítása követelményének csirája már a Tvr. megalkotásának időszakában megtalálható volt. Mégis ebben az idő-

¹⁶ Megjegyezzük, hogy a jelenlegi szabályozás szerint a tagfelvétellel kapcsolatos panaszeljárást nem minősíthetjük jogvitának.

¹⁷ Molnár Imre: A termelőszövetkezeti jogi kodifikáció egyes kérdései. Jogtudományi Közlöny 1963. 12. sz. 631. o.

szakban a termelőszövetkezet vagyoni- és személy-egyesülés jellege sokkal erőteljesebben kihangsúlyozódott mint ma. Még pontosabban, ebben az időszakban a termelőszövetkezetet mint vagyoni- és személy-egyesülést, a szövetkezeti tagokat mint a magántulajdonban levő vagyontárgyaikat társadalmassító személyeket sokkal erőteljesebb védelemben kellett részesíteni, mint a munkaegyesülést jelentő termelőszövetkezetet, mint a munkát végző, vagyis dolgozói pozícióban levő termelőszövetkezeti tagokat.

A jogviták osztályozását (belső és külső jogvitacsoportok) kategorikusan meghatározta a termelőszövetkezeti demokrácia egyik elemét képező és a csoporttulajdonból fakadó tulajdonosi demokratizmus is, amelyik a belső igazgatás és irányítás területén nem engedte és ma sem engedi érvényesülni a külső, parancsoló jellegű beavatkozást. Témánkat illetően gondolva itt pl. a belső munkaszervezet kialakítására, a munkaerő átcsoportosítására, egyes szövetkezeti tagok tevékenységi területének meghatározására, stb. Úgy tűnik tehát, hogy a vagyoni és személyegyesülés és az azzal összefüggő szövetkezeti demokratizmus eltűri, míg a munkaegyesülés, a szövetkezeti munkademokrácia nem tűri el a jogviták külső fórum elé vitelét. Ez természetesen nem így van, mert ahogyan a szocialista demokratizmus nem, úgy a szövetkezeti demokratizmus sem egyenlő a tiszta autonómiával. Csak szövetkezetre vetítve, a szövetkezeti demokratizmus elsősorban a tulajdonost, a munkást, a szocialista társadalomban élő embert megszemélyesítő szövetkezeti tag szövetkezeten belüli tulajdonosi, dolgozói, igazgatási, politikai tevékenységének módját, szövetkezeti alapelvet és intézményt, a szövetkezeti élet tartalmi meghatározóját jelenti, ami — nézetünk szerint — ugyancsak nem akadályozza meg — jogviták körére vetítve — a szövetkezet és tagja közötti jelentős vitás kérdéseknek a demokratizmus elvének megfelelően felépült és működő, éppen a demokratizmus egyik követelményét, a tárgyilagosságot biztosító belső és külső szerv általi elbírálást, illetőleg az ilyen belső és külső szerveknek a szövetkezeti jogviták elbírálásában való bevonását.¹⁸ Ezt a folyamatot a Tvr. indította meg, amikor megteremtette a külső vitafórumokat.

A viták tartalmi súlya, valamint a belső és külső vitafórumok között az idő múlásával egyensúlybeli eltolódások keletkeztek. Ezek az eltolódások a termelőszövetkezetek megszilárdulásának és fejlődésének szükségszerű folyamányai voltak. Most tehát az első problémánk a termelőszövetkezeti jogviták tartalmi súlyának — fejlődésének megfelelő — megállapítása, a második: a tartalmilag súlyozott jogvitacsoportok részletes kidolgozása szükségességének bemutatása.

c) Ami az első problémát, a termelőszövetkezeti jogviták újraértékelését illeti, azt nem lehetett megoldani a szövetkezet testületi szervei hatáskörének új követelményeket tükröző, körültekintő módon történő újraszabályozása nélkül. Ahhoz, hogy a termelőszövetkezeti jogviták viszonylagosan jól körülhatárolt csoportjait meg lehessen határozni, meg kellett ismerni a szövetkezeti testületi és egyedi szervek pontosan rögzített hatáskörét. Ahhoz viszont, hogy meghatározó legyen a szövetkezeti testületi és egyedi szervek hatásköre, értékelni kellett az egész szövetkezeti mozgalom fejlettségi fokát, fejlődésének

¹⁸ Szabó Imre a szocialista demokrácia lényegét egy mondatban így határozza meg: „A szocialista demokrácia társadalmi életünk egyik alapvető elve és egyben államrendszerünk fő intézménye; állandó fejlesztése a szocializmus lényegéből fakadó követelmény.” Szabó Imre: A szocialista demokrácia és a jog. Valóság 1966. 3. sz. 1. o.

perspektíváját, és nem utolsó sorban a szövetkezeti mozgalmat meghatározó társadalmi- termelési viszonyokat, az objektivitást tükröző irányító politikai, gazdasági és jogi nézeteket. Véleményünk szerint mindezek birtokában sem lehet ma még részletes, alapos és megnyugtató módon véleményt nyilvánítani a jogvitákat elbíráló szervek hatásköri változásaira, eltolódásaira, azokkal összefüggő gyakorlatra vonatkozóan, konkrét szövetkezeti felmérések nélkül.¹⁹

Már mind az elmélet, mind a gyakorlat jelezte a szövetkezeti testületi szervek hatáskörében jelentkező változások szükségességének igényét, sok esetben a változások szövetkezeten belüli törvénysértő megjelenését. Orbán Sándor pl. a vezetőség hatáskörének növelését, ugyanakkor új külső vitafórum (járásí színten működő mezőgazdasági szakigazgatási szerv) működtetését évekkel ezeltől indokoltak látták.²⁰ Kétségtelenül, kettős tendencia kibontakozását figyelhettük meg, amely egyrészt a vezetőség hatáskörének növelésére, másrészt a szövetkezeten belüli és szövetkezeten kívüli új, jogvitákat elbíráló fórumok létrehozására irányuló igényben nyilvánult meg. Ez az igény a gyorsaság, alaposág és szakszerűség hármass követelményén alapult és amely — szerintünk — a szövetkezeti demokratizmus talajon el is érhető.

d) A második problémánál, nevezetesen az egyes vitacsoportok kialakításának és részletezésének kérdésénél vissza kell utalnunk a bevezetőben elmondottakra. Ott ugyanis említettük, hogy a szakirodalomban már ismert a szövetkezeti jogviták tartalmi szempontból három csoportba való sorolása. Le kell szögeznünk: az első csoportosításnak nagy érdeme, hogy szakítva a viták eddigi osztályozásával, valóban lényegüknek fogva ragadta meg azokat. Mégis, e csoportosításra vonatkozóan egy észrevételt kell tennünk. Álláspontunk szerint ugyanis az nincs összhangban a termelőszövetkezet hármass jellegével, mivel a személy, vagyoni és munkaegyesülés személyi, vagyoni és munkaügyi, s nem személyi vagyoni és fegyelmi viták alapja lehet.²¹ Tény az, hogy a fegyelmi ügyek jelentőségüknek fogva önálló csoportot is alkothatnak, mint ahogy a Munka Törvénykönyve mind a fegyelmi felelősséget, mind az anyagi felelősséget a munkaügyi vitáktól elkülönítve önálló fejezet keretében szabályozza. Már csak azért is, mert sem a fegyelmi, sem az anyagi felelőség jogszabályi anyaga nem szűkülhet le a fegyelmi, illetőleg anyagi felelőséggel kapcsolatos jogvitákra. Hangsúlyoznunk kell viszont, hogy amíg pl. a termelőszövetkezeti fegyelmi felelőség intézménye a termelőszövetkezeti jog önálló intézményeként helyezkedik el, addig a fegyelmi, de különösen a kártérítési ügyekkel kapcsolatos jogviták a tagsági jogvita intézményén belül — a termelőszövetkezet hármass jellege által meghatározott valamely jogvita csoportba beépülve, vagy legalábbis valamelyiktől motiválva — jelenik meg még akkor is, ha a fegyelmi és kártérítési ügyek különös eljárási szabá-

¹⁹ Szabó Imre egyik tanulmányában hangsúlyozza: a jogtudomány, amely a jogalkotás tudománya is, nem lehet meg elmélyült konkrét társadalmi vizsgálódások nélkül s nem keresheti spekulatív módon az ideális megoldást, a „tökéletes” jogot. Szabó Imre: Az állampolgári magatartás szintje. Állam és Igazgatás, 1964. 10. sz. 870. o.

²⁰ Orbán Sándor megállapítása szerint a vagyoni természetű jogviták értékhatára oly módon szorult felülvizsgálatra, hogy azt indokolt lenne 300 Ft-ról 1000 Ft-ra felemleni. Elfogadhatónak tartja, hogy a vagyoni jogvitákkal kapcsolatos hatáskört a mezőgazdasági osztály kapja meg. Orbán Sándor: A termelőszövetkezeti tagsági viszonyból eredő jogviták. Jogtudományi Közlöny, 1964. 2. sz. 92–93. o.

²¹ Nagy László a termelőszövetkezeti jogvitákat tartalmuk és a jogvitákkal kapcsolatos eljárás jellege szerint osztályozza. Nagy László: i. m. 447. o.

lyai pl. nem minden vonatkozásban egyeznek meg a tagsági jogviták általános eljárási szabályaival.

Mindezek után összefoglalva: a termelőszövetkezeti tagsági jogviták belső tartalmi csoportosításának a termelőszövetkezet hármass jellegét kell követnie, a szövetkezet munkaegyesülés jellege biztosítja a szövetkezeti munkaügyi viták létjogosultságát.

Ez a következtetés mégis a formállogikai szabályra épül mindaddig, amíg nem mutatható ki a szövetkezeti munkaügyi vitáknak az egyéb tagsági vitákhoz viszonyított aránya. Csongrád megyében 1965-ben végzett reprezentatív felmérés során megállapítható volt, hogy a termelőszövetkezeti vitaforumok elé került munkaügyi jellegű viták a szövetkezeti testületi szervek által jogerősen lezárt viták több mint 50%-át tették ki.² A termelőszövetkezeten kívüli fórumok elé terjesztett munkaügyi jellegű jogviták százalékos aránya is magas volt. Tehát a statisztikai adatok bizonyító ereje alapján is joggal igényelhető a termelőszövetkezeti munkaügyi jellegű jogviták csoportjának — tagsági jogvitákon belüli kialakítása. Nem az öncélú kategorizálás, de a fejlődés parancsoló követelménye alapján.

e) Végezetül, a szövetkezeti tagok termelőszövetkezeten belül végzett munkájával összefüggő jogviták körének terjedelmét kell vizsgálat tárgyává tenni. Bar sem jogszabály, sem szövetkezetek által összeállított munkarendek ezideig taxative, de példálózva sem sorolták fel a tagok munkaügyi jellegű jogvitáit. Idetartozónak véljük:

- a termelőszövetkezeti tagsági munkaviszony keletkezésével, módosulásával, megszűnésével,
- a munka díjazásával, elszámolásával,
- a munka teljesítése helyének megjelölésével,
- a munkakör kijelölésével, (beosztással),
- a munkavégzés elrendelésével,
- a munkaidővel,
- a nők és fiatalok szövetkezeti tagok védelmével,
- a pihenőidővel és szabadsággal,
- a munkavégzéssel összefüggő szolgáltatásokkal,
- a szakképzéssel, továbbképzéssel,
- a külső munkaviszony létesítésének engedélyezésével,
- az egészséges és biztonságos munkafeltételek biztosításával,
- a munkarendi előírásokkal,
- a munkafegyelem megsértésével,
- a munkavégzés során okozott kár megtérítésével kapcsolatos jogvitákat.

Igazat kell adnunk Németi Lászlónak abban, hogy a tagsági jogviták tartalmi csoportosításának gyakorlati jelentősége vitatható, de ugyanakkor azt is hozzá kell tennünk, csak addig, amíg a szövetkezeti jogvitáknak a szövetkezet lényegéből eredő csoportosítása, még pontosabban fogalmazva, a jogviták tartalmi súlya kevésbé volt hatással a jogvita-fórumok hatáskörének kialakítására. Nem győzzük eléggé hangoztatni, nem arról van szó, hogy a Tvr. és annak végrehajtási rendelete a jogviták fórumainak hatásköri szabályozásánál nem volt legmesszebbmenően figyelemmel a jogviták súlyára, hanem

²² A felmérés Csongrád megye három járásában 10–10 termelőszövetkezetben történt 1965. évben jogerősen befejezett jogvitákra vonatkozóan.

arról, hogy a szövetkezeti jogviták akkori sajátosságaira tekintettel, éppen azok személyi és anyagi jellegére került a fő hangsúly.

A következőkben annak az állításunknak a realitását kell bizonyítanunk, hogy a termelőszövetkezeti jogvita-rendszer homogenitásának további megtartása, sőt áttekinthetőbbé tétele mellett meg lehet oldani a jogviták jellegük szerinti csoportosítását, azon belül a súlyozásukat. Nem utolsósorban rá kell mutatnunk arra, hogy a TszT. alapján mielőbb ki kell épülni az objektivitást biztosító és az új követelményeknek megfelelő vitafórumok új rendszerének.

3. A termelőszövetkezeti munkaügyi jellegű jogviták elintézésére irányuló új megoldások

A termelőszövetkezeti munkaügyi jellegű jogviták elintézésére irányuló megoldások tárgyalásánál a következő kérdéskörök vizsgálatára szorítkozunk:

- a Tvr munkaügyi jellegű jogvitákra vonatkozó szabályozásának értékelésére,
- az új megoldások fejlődésének irányára.

a) A termelőszövetkezeti tagok munkaügyi jellegű jogvitáinak sémája a következő volt: ha a szövetkezeti egyedi szerve, (pl. az elnök, főmezőgazdász, főmérnök, brigádvezető stb.) hozta meg a tagra nézve sérelmes döntést, vitafórum a vezetőség és a közgyűlés; ha a vezetőség határozata volt sérelmes a tagra nézve, vitafórum a közgyűlés, ha a közgyűlés döntése — magához vonás következtében — sértette a szövetkezeti tag munkaviszonyával kapcsolatos jogokat — közgyűlés kizárólagos hatáskörénél fogva — további jogorvoslati lehetőség nem volt. A sémából mint nem tipikusat — szándékosan kihagytuk a külső vitafórumokat, bár a tagsági jogvita egységes jogorvoslati rendszere bizonyos esetekben, pl. Ft értékhatárra tekintettel, lehetővé tette a külső vitafórum igénybevételét is.

A termelőszövetkezeti munkaügyi viták nagy többségénél indokolatlannak tűnt a külső vitafórum biztosítása elvének háttérbe szorítása. Nyilvánvaló és a Tvr. által rögzített tételes szabály az volt, hogy a jogorvoslat érdekében a vezetőség első fokon meghozott határozata ellen a közgyűléshez, a közgyűlés első fokon meghozott határozata ellen az illetékes államigazgatási szervhez vagy bírósághoz lehetett jogorvoslati kérelemmel fordulni. Nem tagadható, sőt a termelőszövetkezeti demokrácia gyakorlásából eredő joga a közgyűlésnek, hogy bizonyos ügyekre vonatkozóan kizárólagos hatáskörét kiterjessze. A probléma mégis ott volt, hogy egyes esetekben a határozatot meghozó és a határozat végrehajtása során keletkező jogvitát elbíráló fórumok egybeestek. Azt, hogy a jogvitát kiváltó határozat és a jogvitát elbíráló fórum termelőszövetkezeteinkben milyen gyakran esett egybe, elegendő egyetlen példával illusztrálni. A termelőszövetkezet vezetősége — gazdasági érdekből — határozatával az egyik fogatos, aki a fogatos brigádban dolgozott, áthelyezte a tejfeldolgozó üzembrészbe szállítási munkák végzése érdekében. A kialakult gyakorlat és a Tvr. 53. § (3) bekezdésében foglalt szabályozás értelmezése szerint amennyiben sérelmes volt a fogatosra nézve a határozat, első fokon a sérelmes határozatot hozó vezetőséghez, majd a közgyűléshez (küldöttgyűléshez) fordulhatott jogorvoslati kérelmével. A termelőszövetkezet vezetősége — péld-

da szerint — a kollektív vezetés elvének megfelelően utasítás jellegű, döntési jogkörét gyakorolta. A jogvita eljárási sémája ezek után így alakult: a termelőségvetkezet vezetőségi határozata — a vezetőségi határozat mint a sérelmes határozatot elbíráló vitafórum határozata — a termelőségvetkezet közgyűlésének (küldöttgyűlésének) határozata. Ha ez nem így lett volna, akkor a fogatos reá nézve sérelmes vezetőségi határozatot első fokon a közgyűlés, másodfokon az illetékes járási tanács végrehajtó bizottsága előtt támadhatta volna meg. Kérdés, hogy módosulhatott-e a helyzet akkor, ha a szövetkezet vezetősége szintén gazdasági megfontolásból — a példánál maradva — a fogatos brigádból szükségesnek tartott egy, itt a határozatlan névelőn van a hangsúly, fogatost áthelyezni a tejfeldolgozó üzemrészhez a gyorsabb szállítás lebonyolítása érdekében, s a személy kiválasztását a főagronómusra bízta, aki A fogatost utasította az új tevékenységi körének ellátására. A főagronómus által utasított fogatos kérte a vezetőséget, hogy családi körülményeire és egészségi állapotára tekintettel ne őt, hanem B vagy C fogatost jelölje ki a szállítási munkára. Ismét választ kell keresni egy kérdésre, nevezetesen arra, hogy az adott termelőségvetkezetben hogyan alakították ki a főagronómus jogkörét. Tétélezzük fel, hogy a termelőségvetkezeti munkarend szerint a főagronómus a szövetkezeti gazdálkodás tervszerű menetének biztosítása érdekében jogosult volt a szövetkezeti tagok munkakörének módosítására. A jogvitát első fokon nem vitásan a szövetkezet vezetőségének kellett elbírálni, figyelembe véve és mérlegelve az A fogatos családi körülményeit, egészségi állapotát stb. A vezetőség a főagronómus utasítását vagy megerősítette, vagy megváltoztatta. Ha megerősítette, az érdekelt tag még a közgyűléshez is fordulhat jogorvoslati kérelmével.

A termelőségvetkezetek kikerülhették a jogvitáknál sokhelyen fennálló bizonytalanságot a következő legfontosabb szabályok betartásával: a termelőségvetkezet közgyűlése, illetőleg küldöttgyűlése csak irányító tevékenységet folytat, másodfokon végzi a szövetkezet belső igazgatásából, irányításából eredő kollektív és egyedi viták eldöntését; a termelőségvetkezet vezetősége a belső igazgatási, irányítási tevékenységet határozatok meghozatalával, azok végrehajtásának ellenőrzésével gyakorolja; a szövetkezet vezetőségének határozatait a választott és megbízott vezetők utasításoknak minősülő rendelkezésekkel hajtják végre, amelyek lényegükben vezetői utasításoknak, döntéseknek felelnek meg.

Az említett megoldás az egyedi és kollektív vitákra nézve is eredményes választéknént jelentkezik. Változatlanul a már említett példánál maradva, alapszabályszerű volt, hogy A fogatos jogorvoslati kérelemmel fordulhatott a vezetőséghez a főagronómus reá nézve sérelmes utasítása ellen, ezt a vezetőség mint egyedi vitát bírálta el. Ugyanakkor ha a fogatosbrigád mint kollektíva sérelmezte a vezetőség határozatát, akkor e vezetőségi határozat ellen a legközelebb összeülő közgyűlésen felszólalhattak a vezetőségi határozat ellen. A közgyűlés vagy elfogadta a vezetőség korábbi határozatát, vagy azt megváltoztatta, illetőleg megsemmisítette. A vázoltak szerint nyilvánvalóan ma is minden esetben különbséget lehet tenni az egyedi és a szövetkezeten belül kialakult kollektíva vitája között.

Kérdés, hogy az említett eljárási szabályozással minden követelményt kielégítő módon megoldható lenne e a munkaügyi jellegű jogviták eredményesen és tárgyilagosan működő vitafórumainak helyes működtetése. Határozot-

tan állítjuk, hogy nem. Azért, mert a vezetőség mint a szövetkezet operatív vezetésének döntési jogosultsággal felruházott testületi szerve a közvetlenül vagy közvetve tett intézkedésében — különösen jogvita esetén — nem lehetett feltétlenül tárgyilagós vitafórum. Pontosabban: egy szerven belül sem képzelhető el a vezetői döntési jogosultság dinamizmusának békés együttélése a döntési jogosultság eredményeképpen létrejövő vélt vagy igaz sérelmek elbírálásához szükséges tárgyilagossággal. Annak a határozott igénynek a kihangsúlyozása mellett, hogy a döntési jogosultsággal felruházott operatív szövetkezeti vezető szervnek minden intézkedésében az összes objektív és szubjektív körülményt figyelembe vevőnek, tárgyilagósnak, megfontoltnak kell lennie, mégsem várható el ugyanettől a szervtől a tárgyilagósság a már meghozott döntése revidiálása vonatkozásában, különösen nem akkor, ha kollektív és egyéni érdekek kerülnek összeütközésbe. A szocialista, ezen belül a termelőszövetkezeti demokrácia formális érvényesítése még nem gátolja meg a termelőszövetkezeti alapelvek vagy éppen a leglényegesebb közösségi elvek megsértését. Talán olcsó, de hatásos érvelésnek tűnik az a kérdésfelvetés, hogy mi lenne akkor, ha a vállalati döntőbizottság elé csak az igazgató terjeszthetné a dolgozók munkaügyi vitáit. Nyilvánvaló, hogy legtárgyilagósbab vezető is igen sok esetben elfogult lenne az általa meghozott döntéssel kapcsolatban. A termelőszövetkezetekben a kialakult gyakorlat szerint a panaszokat, kérelmeket a vezetőség nevében az elnök terjesztette a közgyűlés vagy küldöttgyűlés elé. Az előterjesztés annak a vezetőségnek az állásfoglalását tükrözte, amelyik már korábban határozatával állást foglalt a kérelemmel, panasszal kapcsolatosan. Tisztán logikai következtetés alapján ugyanis, ha a vezetőség nem értett egyet a korábban meghozott határozatával, akkor saját hatáskörében azt — a jogvitát megelőzően — megváltoztathatta, visszavonhatta volna stb.; ha egyértelműen, akkor azt meg akarta védeni, tehát határozatának meggyőző érveit hangsúlyozta a közgyűlés előtt. A közgyűlésen (küldöttgyűlésen) az érdekelt szövetkezeti tagnak nehéz volt feltárnia védekezéséhez, állításához szükséges bizonyítékokat, bizonyítani állításának valódiságát stb.

Ilyen értelemben is nagyon helytálló Molnár Imrének fejtegetései a testületi vezetés és az egyszemélyi felelős vezetés kapcsolatáról. Nem kétséges, hogy a vezetőség a termelőszövetkezet általános hatáskörű szerve, s miután a termelőszövetkezetben a fő kérdésekben kollektív vezetésnek kell érvényesülnie, az operatív vezetést kollektív testület, a vezetőség végzi.²³ Ez pedig az operatív vezetés szerveinek és a vitafórumoknak intézményes különválasztása gondolatához vezet, részben a már elmondottak alapján, részben olyan megfontolásokra támaszkodva, hogy a szövetkezeti demokrácia elve a döntések helyességének ellenőrzését minden vonalon igényli, ehhez szervezeti formát is biztosít. A szövetkezetben belüli jogviták, különösen a munkaügyi jellegű jogviták a hozott döntésekhez kapcsolódnak, így itt sem nélkülözhető a legmegfelelőbb forma megkeresése, kidolgozása, és a követelményeknek megfelelő tartalommal való kitöltése.

b) A kiinduló pontunk, amely egyben az eddigi fejtegetéseinket is bizonyítja a TszT. indokolásának az a kitétele, amely szerint: „A tagsági jogviszony tartalmában alapvető és meghatározó jelentőségűek de mennyiségileg is

²³ Molnár Imre: A termelőszövetkezetek Szövetségeiről. Társadalmi Szemle, 1966. 10. sz. 20—21. o.

döntőek a munkavégzéshez kapcsolódó jogok és kötelezettségek. Az ebből eredő ügyek szabják meg a jogviták szabályozását is.”²⁴

A Termelőszövetkezeti Törvény valóban kiemelten kezeli és körültekintően szabályozza a termelőszövetkezeti tagok munkaügyi vitáit. Felesleges az anyagi és eljárási szabályokat sorbavéve, azokat magyarázni. Mégis, az általános elvi követelmények szempontjából a gyakorlat kialakítása érdekében szükségesnek tartunk – a teljesség igénye nélkül – néhány észrevételt tenni.

A szövetkezeti tagok munkaügyi jogvitájában jelentős szerepet tölt be az üzemi vezető. Dönt a munkabeosztással, a munkaidő kihasználásával, a szabadság kihasználásával, a szabadság igénybevételével, a munkateljesítmény nyilvántartásával, a munka elszámolásával, a szervezeti egységek által nyújtott segélyekkel és kedvezményekkel kapcsolatos ügyekben, valamint azokban az ügyekben, amelyekben bírósági vagy államigazgatási jogorvoslatnak nincs helye, és a vezetőség a hatáskörébe tartozó vitás ügyek intézését az üzemi vezetőre ruházza. Ezen a területen tehát ami a munkajogban különös, a termelőszövetkezeti jogban általános jellegű. Ezt a különbséget még az a követelmény is mélyíti, hogy „a társadalmi munka végzésére vonatkozó normák alkalmazásánál, legyenek azok akár jogi, akár társadalmi normák, a társadalmi szerveknek egyre nagyobb szerepük legyen.”²⁵ Az üzemi vezetőnek munkaügyi viták elbíráló döntése nem társadalmi jellegű, ellenben abban sok utasítási elemet vélünk felfedezni. Ebből két következtetést lehet levonni:

- a termelőszövetkezetben még mindig nem különül el szervezeten belül az operatív munkát végző, az irányítás területén utasításokat (döntéseket) hozó szerv a jogvita fórumaként jelentkező, a kollektíván belül működő sajátos társadalmi szervezettől;
- az irányítás döntései a jogorvoslat döntéseivel keverednek.

Az üzemi vezető az egyik helyzetben az utasítás, a másik helyzetben a jogvita elbírálásnak jogát gyakorolja, ami egyes esetekben (különösen munkaügyi vitáknál) szükségszerűen a döntések konfliktusát okozza. Nézetünk szerint a konfliktusokat az üzemi vezető munkaügyi vitát elbíráló döntésének társadalmi motiváltsága szüntetné meg.

A vezetőség bizottsága mint jogvita fórum a termelőszövetkezetben belül önálló döntőbizottság jellegű szerv.²⁶ Sajátos szervezeti kereténél fogva mégis valamit tisztáznunk kell, nevezetesen azt, hogy a vezetőség bizottsága a vezetőség vagy a közgyűlés által meghozott határozattal kapcsolatosan érdemben dönthet-e? Két példát említve: a termelőszövetkezet vezetősége a tagot a tagnyilvántartásból törli, a termelőszövetkezet közgyűlése a tag kilépési kérelmét határozatilag elutasítja. Kérdés, a szövetkezeti tag a reá nézve sérelmes határozatot hol tudja fellebbezéssel megtámadni: a vezetőség bizottságánál vagy a járási tanácsok mezőgazdasági és élelmezésügyi osztályánál? Álláspontunk szerint bármennyire is általános hatáskörű szerv a vezetőség bizott-

²⁴ Indokolás a mezőgazdasági termelőszövetkezetekről szóló törvényjavaslatához. XI. fejezet. Vitás ügyek intézése. Igazságügyi Közlöny, 1967. 13. sz. 235. o.

²⁵ Trócsányi László: A munkaügyi jogorvoslati eljárás alapkérdései. Állam és Jogtudomány, 1967. 1. sz. 97–134. o.

²⁶ Trócsányi szerint „a munkaügyi döntőbizottságok – tekintet nélkül arra, hogy milyen elnevezésük van – az esetek túlnyomó többségében annak a munkaszervezetnek a keretében helyezkednek el, ahol a vita indul.” Trócsányi László: A munkaügyi döntőbizottságok jellege, szervezete és hatásköre az európai szocialista országokban. Állam és Jogtudomány, 1965. 4. sz. 534. o.

sága, arra nézve mégsem lehet hatásköre, hogy a vezetőség vagy a közgyűlés határozatát megváltoztassa vagy megsemmisítse, két okból:

- a vezetőség bizottsága része a vezetőségnek. („Ez a bizottság tehermentesíti a vezetőséget mint testületet az egyedi viták intézése alól.”);
- a vezetőség határozata nem ronthatja a közgyűlés határozatát.

Ezen túlmenően vajon mi értelme volna a következő sémát alkalmazni: vezetőség határozata — vezetőség bizottságának határozata — járási tanács szakigazgatási szervének határozata (illetékes bíróság ítélete), akkor, amikor a második lépcsőben elhelyezkedő szerv szervezetenként része az elsőnek. Ugyanez a helyzet a közgyűlési határozatnál is.

Aztól függetlenül, hogy a vezetőség bizottság része a vezetőségnek, az öszszeférhetetlenség, elfogultság általános szabályozásán túl követelményként jelentkezik a tárgyilagos szemléletű bizottság összeállítása és annak korrekt működése is.

Összefoglalva: nemcsak a jogvita csoportok között, de jogvita csoporton belül is változás mutatkozik az egyes jogviták súlyára vonatkozóan. A jogvita csoporton belüli mozgásoknak két, nem mindig egy irányba ható vektora van. Az egyikét az operatív döntések gyorsasága, a másikat a testületi szervek határozatának „kimértsége” befolyásolja. A jogviták megoldásának irányuló törekvésekre is ez a kettősség jellemző.

Az operatív munkaszervezési döntések hatékonysága megköveteli az esetlegesen felmerülő munkaügyi viták elintézésének gyorsaságát és a vitákat elbíráló szerveknek a döntést hozó szervhez való közelségét. A tárgyilagosság biztosítója viszont a független testületi társadalmi szerv körültekintő munkája, amelynek kikényszeríthető az eredménye, vagyis a döntése.

A termelőszövetkezetek fejlődése új követelményeinek megfelelően a szövetkezeti munka területén is — főleg a viták és fórumaik osztályozása végett — különbséget kell tenni:

- a munka szervezésével, általában a szövetkezeti munkával kapcsolatos, a termelőszövetkezeti demokrácia biztosítékaként jelentkező viták,
- a termelőszövetkezeti tagság tényéből adódó munkaügyi viták,
- egyedi és kollektív tagsági munkaügyi viták között.

(Ezek is két csoportra oszlanak attól függően, hogy súlyuk szerint csak belső vagy külső vitafórum elé kerülhetnek.)

Az új vitafórumok tárgyilagos, gyors, alapos döntéseinek és körültekintő eljárásának részletes szabályozása termelőszövetkezetekre háruló feladat. Nézetünk szerint a vitafórumok további fejlődési irányára jellemző: az egyszemélyi vitafórumnak testületi (bizottsági) jellegű vitafórummá való fejlődése, a belső testületi vitafórumnak az operatív vezetőszervtől való teljes különválása. A fejlődés perspektívája viszont nem lehet gátja a jelenlegi kibontakozásnak.

ЮРИДИЧЕСКИЕ СПОРЫ ТРУДОВОГО ХАРАКТЕРА ЧЛЕНОВ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ КООПЕРАТИВОВ

(Резюме)

1. Юридические споры трудового характера членов сельскохозяйственных производственных кооперативов

а) Юридические споры, обсуждаемые в рамках сельскохозяйственного права, нельзя обсуждать в рамках одного единства. Учитывая обсуждаемую нами тему, то есть членские трудовые отношения членов сельскохозяйственных производственных кооперативов, мы займемся одной группой юридических споров производственных кооперативов, юридическими спорами между кооперативом и его членами, возникшими на основе членских юридических отношений.

б) Соответственно специфике производственных кооперативов в рамках права сельскохозяйственных производственных кооперативов необходимо рассмотреть разницу между спорами внутри кооператива и юридическими спорами.

Споры внутри производственного кооператива показывают существенные отличия по сравнению с членскими юридическими спорами. Производственные споры с одной стороны являются успешными спорами, содействующими здоровой хозяйственной и организационной деятельности производственных кооперативов, в которых существующие расхождения в мнениях и во взглядах, которые в основе своей не могут быть квалифицированы как противоречивые интересы и которые содействуют развитию, разрешаются в принятых им правлением и большинством общего собрания решениях правления и общего собрания, представляющих уже единую принципиальную точку зрения. С другой стороны коллективные интересы, более соответствующего или более детального регулирования законоположений или устава и приводящие к спорам, появляются правда в форме споров, но в результате борьбы устаревших, старых взглядов с новыми взглядами, обеспечивающими им развитие.

Между членскими спорами производственного кооператива и юридическим спором, иначе формулируя, между спором интересов и юридическим спором, на первый взгляд нельзя определить разницу. Причиной этого является проявляющаяся во всех областях внутренней жизни производственного кооператива кооперативная демократия. Если мы рассмотрим вопрос еще ближе, то это право члена кооператива, согласно которому он имеет право в связи со своим членским правовым отношением любой вопрос и любой спор доводить до правления или общего собрания производственного кооператива. Однако, обеспечение форумов диспутов и споров и их функция не могут завуалировать существенную разницу в содержании между спорами в рамках кооператива и связанными с членскими правовыми отношениями спорами и между юридическими спорами.

Для того, чтобы в связи с членскими правовыми отношениями мы могли говорить о юридическом споре, надо предположить существование членских, то есть происходящих из основных правовых отношений субъективных правомочий и обязанностей, что одновременно представляет основу расхождения во взглядах юридического характера.

в) Вопрос заключается в том, как размещаются в группе производственно-кооперативных юридических споров коллективные по своему характеру юридические споры, происходящие от нарушения коллективных субъективных правомочий и обязанностей отдельных групп, созданных членами путем устава или решений правления и т. д. (например, единицы по организации труда), как могут быть отделены друг от друга индивидуальные и коллективные юридические споры.

Между коллективными по характеру юридическими спорами, возникшими на основе членских правовых отношений, надо провести разницу соответственно тому:

— представлены ли они коллективно, или

= возникли ли они вследствие нарушения коллективных по характеру прав коллектива.

Юридические споры, представленные в коллективном порядке, являются по своему содержанию индивидуальными юридическими спорами, они связаны с субъективными правами и обязанностями отдельных членов и лишь по какой-либо причине, например, потому что заинтересованные члены кооператива работают в одной бригаде, индивидуальные юридические споры возникли в форме коллективных споров.

Основным критерием производственно-кооперативных коллективных юридических споров является то, чтобы находились в опасности коллективные по характеру субъективные правомочия организованного внутри кооператива и признанного уставом (решением общего собрания) коллектива (в первую очередь рабочего коллектива), вернее, наличие коллективных по характеру субъективных полномочий организационных единиц только в рамках кооператива обеспечивает потребность коллектива в коллективном юридическом споре. Производственно-кооперативные коллективные юридические споры относятся к большей группе споров, входящих в рамки внутренней администрации. Они отличаются от индивидуальных, административных по своему характеру юридических споров тем, что располагают только внутренним форумом полемики.

К коллективным и индивидуальным спорам могут привести:

— нарушение законоположений и устава, обеспечивающих правильное согласование и координацию между производственным кооперативом и членами кооператива, а также между кооперативами и организованными внутри кооператива единицами (рабочими коллективами), нарушение распоряжений кооперативных коллективов или индивидуальных органов, основных принципов производственно-кооперативной жизни или неправильное выполнение или применение распоряжений и основных принципов, в общем, наличие ущемления права, связанного с внутренним правовым отношением производственного кооператива;

— требование, предъявленное для исправления мнимой обиды или ущемления интересов, рассмотрение которого происходит в формальных рамках юридических споров и призывает тем самым компетентные органы к проведению процедуры.

О членском юридическом производственно-кооперативном споре мы как правило можем говорить только:

— если член кооператива или коллектив кооператива располагают вытекающими из внутренних правовых отношений кооператива субъективными правами, то есть правами, обеспеченными распоряжениями законоположений, устава, кооперативных коллективных или индивидуальных органов, выступить против ущемляющих их интересы мероприятий и распоряжений в производственно-кооперативном коллективном органе и обратиться за обжалованием к внешним форумам дискуссии и спора.

— Если юридический спор по своему характеру является индивидуальным юридическим спором, таким образом даже в случае юридического спора, начатого коллективным путем, выделяются индивидуальные правомочия и обязанности, или

— если спор является коллективным по характеру юридическим спором коллектива, организованного внутри коллектива и располагающего субъективными правомочиями;

— если законоположения и устав определяют органы, разрешающие спорные вопросы, с учетом принципа юридического обжалования;

— в заключение, если вступившее в законную силу решение органа, который разрешает юридические споры, может быть вырвано в принудительном порядке, исходя из распоряжений законоположений и устава.

2. Формирование юридических трудовых споров в производственных кооперативах

а) Наряду с группировкой согласно характеру процедуры все больше внимания необходимо уделять классификации споров по содержанию. Становится неизбежным и обособление споров, связанных с выполнением коллективного труда.

б) Зародыш потребности в группировке членских юридических споров по их содержанию можно найти уже в период создания законоположений № 7 за 1959 год. Несмотря на это в этот период характер коллектива как объединения имущества и личностей подчеркивается гораздо более энергично, чем ныне. Еще точнее, в тот период приходилось оказывать гораздо более энергичную защиту производственному кооперативу как объединению имущества и личностей, и членами кооператива как лицам, обобществляющим предметы своего имущества, находящиеся в частной собственности, чем производственному кооперативу, означающему трудовое объединение или чем выполняющим свою работу, то есть находящимся на позиции трудящихся члены сельскохозяйственных производственных кооперативов.

По истечении времени между значением содержания споров и внутренними и внешними форумами споров возникло смещение равновесия. Это смещение было естественным последствием укрепления и развития производственных кооперативов.

в) Переоценку производственно-кооперативных юридических споров нельзя было разрешить без осмотрительного нового регулирования компетенции кооперативных коллективных органов, отражающих новые требования.

г) По нашему мнению внутренняя группировка по содержанию производственно-кооперативных членских правовых отношений должна следовать тройному характеру производственного кооператива. Характер кооператива как трудового объединения обеспечивает право на существование кооперативных трудовых споров.

д) Определяя размеры юридических споров, связанных с работой членов кооператива внутри производственного кооператива, мы считаем относящимися к этому кругу юридические споры, связанные с:

— возникновением, изменением и прекращением трудовых отношений членов производственных кооперативов,

— оплатой и учетом труда,

— определением места выполнения работы,

— определением трудовой функции (должности)

— приказанием к выполнению работы,

— с рабочим временем,

— с защитой женщин и несовершеннолетних, являющихся членами производственного кооператива,

— с временем для отдыха и отпусками,

— услугами, связанными с выполнением работы,

— с профессиональной подготовкой, повышением квалификации,

— с разрешением создания внешних трудовых отношений,

— обеспечением здоровых и безопасных условий труда,

— с предписаниями по распорядку труда,

— нарушением трудовой дисциплины,

— с возмещением убытков, возникших в ходе выполнения работы.

Наряду с дальнейшим соблюдением гомогенизации производственно-кооперативной юридической системы, более того наряду с лучшей ее обзорностью можно разрешить и группировку юридических споров по их характерам. На основании Закона № III от 1967 года о сельскохозяйственных производственных кооперативах должна быть создана обеспечивающая объективность, соответствующая новым требованиям новая система органов по разбору и разрешению споров.

3. Новые способы, направленные на разрешение производственно-кооперативных юридических споров трудового характера.

а) Развитие делает не обходимым критику взаимосвязей законоположений в отношении системы права вынесения решения и обжалования юридических споров.

Для того, чтобы в производственно-кооперативных юридических спорах можно было решить вопрос с более ближней позиции, а в трудовых производственно-кооперативных юридических спорах на основе единых принципов, но все же дифференцировано, нельзя обойтись без схемы процедуры, оказывающей влияние на содержание, без которой становится затруднительным рассмотрение вопросов содержания, более того, в отдельных случаях это становится очень трудно обозримым.

В области производственно-кооперативного права в отличие от трудового права при отсутствии такой схемы ничего нельзя сделать при определении объема круга юридических споров трудового характера. Основная причина этого кроется в том, что органы, занимающиеся разрешением юридических споров, входящих в сферу влияния производственно-кооперативного права, приравливаясь к уровню коллективных или индивидуальных органов, выносящих ущемляющие интересы решения, слились с ними. Дело в том, что в рамках ни одного органа нельзя представить мирное сосуществование динамизма правомочия вынесения руководителем решения с объективностью, необходимой для оценки мнимого и действительного ущемления интересов, возникающих в результате права выносить решения. Правление как коллективный орган, уполномоченный выносить решения в области оперативного руководства кооперативом, в своих вынесенных прямо или косвенно решениях — особенно, в случае юридического спора — не может быть непременно объективным органом для рассмотрения споров. Заинтересованному члену кооператива трудно на общем собрании раскрыть доказательства, необходимые для своей защиты и своих установок, трудно доказывать подлинность своих установок. Разрешение ведет к идее разделения официальных органов оперативного руководства и органов, разбирающих споры.

Юридические споры в кооперативах, в особенности юридические споры трудового характера, подключаются к выносимым решениям, поэтому в этой области нельзя обойтись без поисков, разработки наиболее соответствующей формы и наполнения ее соответствующим содержанием.

б) В отношении веса и значение отдельных юридических споров проявляются изменения не только между группами юридических споров, но и внутри групп отдельных спорных вопросов. Движение внутри групп юридических споров имеет два вектора, влияющих не всегда в одном и том же направлении. На один влияет быстрота вынесения оперативных решений, а на второй „сдержанность” решений коллективных органов. Эта двойственность характерна и для стремлений, направленных на разрешение юридических споров.

Эффективность решений в области оперативной организации труда требует быстроты разрешения возможных возникающих трудовых споров и приближенность органов, разрешающих споры к органу, выносящему решение. Объективным залогом в то же время является осмотрительная работа независимого коллективного общественного органа, результаты, то есть решение которого могут быть вырваны принуждением.

Соответственно новым требованиям, предъявляемым к развитию производственных кооперативов и в области кооперативной работы — главным образом в отношении классификации споров и органов, разрешающих споры — необходимо делать различие между:

— спорами, возникающими в связи с организацией труда, и вообще в связи с кооперативной работой, появляющимися в качестве залога и обеспечения производственно-кооперативной демократии,

— спорами, возникающими из факта членства производственного кооператива,

— между индивидуальными и коллективными членскими трудовыми спорами. (Эти то же распределяются на две группы в зависимости от того, что по своему значению они могут попадать на рассмотрение внутренних или внутренних и внешних органов).

Подробное регулирование объективного, быстрого и основательного вынесения решения и осмотрительной работы новых органов по разрешению споров является задачей, выпадающей на долю производственных кооперативов. По нашему мнению для дальнейшего направления развития органов по рассмотрению споров характерно: развитие органа по разбору споров, состоящего из одного лица, в коллективный по своему характеру (комиссия) орган по разбору споров, полное отделение внутренних коллективных органов по рассмотрению споров от оперативного руководящего органа.

RECHTSSTREITE AUS DEM ARBEITSVERHÄLTNIS
DER MITGLIEDER DER PRODUKTIONSGENOSSENSCHAFTEN

1. *Rechtsstreite aus dem Arbeitsverhältnis der Mitglieder der Produktionsgenossenschaften*

a) Die im Rahmen des landwirtschaftlichen Rechtes behandelten Rechtsstreite können nicht in einer Einheit behandelt werden. Mit Hinsicht auf unseren Themenkreis, also auf das Arbeitsverhältnis der Mitglieder der Produktionsgenossenschaft, befassen wir uns mit einer Gruppe der Rechtsstreite bei den Produktionsgenossenschaften, mit jenen, die aufgrund des zwischen der Genossenschaft und ihrem Mitglied bestehenden Mitgliedsverhältnisses entstehen.

b. Entsprechend der besonderen Stellung der Produktionsgenossenschaft müssen im Rahmen des Genossenschaftsrechtes die Unterschiede zwischen einem Streit innerhalb der Genossenschaft und dem Rechtsstreit untersucht werden.

Der Streit innerhalb der Genossenschaft weist wesentliche Unterschiede von den Mitgliedsrechtsstreiten auf. Die Diskussionen innerhalb der Genossenschaft sind einerseits eine gesunde wirtschaftliche und organisatorische Tätigkeit der Produktionsgenossenschaft fördernde Diskussionen, wobei sich die keine grundlegend gegensätzlichen Interessen vertretenden und die Entwicklung fördernden Meinungsunterschiede in den von der Leitung, von der Generalversammlung gebrachten, einen einheitlichen prinzipiellen Standpunkt vertretenden Beschlüssen auflösen. Andererseits erscheinen die kollektiven Interessen, die eine entsprechendere oder eingehendere rechtliche oder Statutsregelung bedürfen und eine Diskussion zur Folge haben, zwar in Form eines Streites, aber als Kampf zwischen den veralteten und den neuen, die Entwicklung fördernden Anschauungen.

Scheinbar kann zwischen dem Streit der Mitgliedschaft der Produktionsgenossenschaft und dem Rechtsstreit, oder anders ausgedrückt, zwischen Interessenstreit und Rechtsstreit nicht unterschieden werden. Dessen oberfächlicher Grund ist der auf sämtlichen Gebieten des inneren Lebens der Produktionsgenossenschaft zur Geltung kommende genossenschaftliche Demokratismus, d. h. jenes Recht des Mitglieds, dass es alle Fragen und Streitfälle im Zusammenhang mit seinem Mitgliedsverhältnis der Leitung oder Generalversammlung der Produktionsgenossenschaft unterbreiten kann. Die Sicherung der Diskussionsstellen und ihre regelmässige Funktionierung darf aber die wesentlichen inhaltlichen Unterschiede zwischen den Streiten innerhalb der Produktionsgenossenschaft im Zusammenhang mit dem Mitgliedsverhältnis und den Rechtstreiten nicht verschleiern.

Um im Zusammenhang mit dem Mitgliedsverhältnis von einem Rechtsstreit reden zu können, muss das Bestehen von subjektiven Rechten und Pflichten infolge des Grundrechtsverhältnisses angenommen werden, die zugleich die Grundlage der Meinungsverschiedenheiten rechtlichen Charakters bilden.

c) Es taucht die Frage auf, wie die Rechtsstreite kollektiven Charakters, die infolge der Verletzung der kollektiven subjektiven Rechte und Pflichten der verschiedenen, durch das Statut oder durch Generalversammlungsbeschlüsse usw. errichteten Gruppen der Mitglieder (z. B. arbeitsorganisatorischen Einheiten) entstehen, in die Gruppe der produktionsgenossenschaftlichen Rechtsstreite eingereiht, wie die individuellen und kollektiven Rechtsstreite voneinander getrennt werden können.

Es muss unter den Rechtsstreiten kollektiven Charakters aufgrund des Mitgliedsverhältnisses unterschieden werden, ob sie

- auf kollektive Weise unterbreitet wurden, oder
- infolge der Verletzung der kollektiven Rechte der Kollektive zustande gekommen sind.

Die kollektiv unterbreiteten Rechtsstreite sind ihrem Inhalt nach individuelle Rechtsstreite, sie stehen mit den subjektiven Rechten oder Pflichten einzelner Mitglieder im Zusammenhang, und sie erscheinen bloss aus einem speziellen Grund,

z. B. weil die interessierten Genossenschaftsmitglieder in derselben Arbeitsgruppe arbeiten, in Form eines kollektiven Rechtsstreites.

Das grundlegende Kriterium der kollektiven genossenschaftlichen Rechtsstreite besteht darin, dass zu ihrem Zustandekommen die kollektiven subjektiven Rechte einer innerhalb der Genossenschaft organisierten und durch das Statut (durch Generalversammlungsbeschluss) anerkannten Kollektive (in erster Reihe Arbeitskollektive) bedroht sein müssen, d. h. nur das Bestehen der kollektiven subjektiven Rechte der Organisationseinheiten innerhalb der Genossenschaft sichert den Anspruch der Kollektive auf einen kollektiven Rechtsstreit. Die genossenschaftlichen kollektiven Rechtsstreite gehören zu der grösseren Gruppe der Streite im Rahmen der inneren Verwaltung, sie unterscheiden sich von den individuellen Rechtsstreiten im Rahmen der Verwaltung dadurch, dass für sie nur ein inneres Forum vorhanden ist.

Individuelle und kollektive Streite können aus folgenden Gründen zustande kommen:

- Verletzung der Rechtsregeln und des Statuts bezüglich der Sicherung des richtigen Einklanges zwischen der Produktionsgenossenschaft und ihren Mitgliedern, sowie zwischen der Produktionsgenossenschaft und den in ihrem Rahmen organisierten Einheiten (Arbeitskollektiven), sowie Verletzung der Verordnungen der kollektiven oder individuellen Organe der Produktionsgenossenschaft, der grundlegenden Prinzipien des genossenschaftlichen Lebens, oder schlechte Durchführung dieser Weisungen und Prinzipien, ihre unrichtige Anwendung, kurz, das Eintreffen einer Rechtsverletzung im Zusammenhang mit dem inneren Rechtsverhältnis der Produktionsgenossenschaft;
- Anspruch auf Wiedergutmachung der vermeintlichen Verletzung, deren Untersuchung formell als Rechtsstreit erscheint und die zuständigen Organe dadurch ein Verfahren einleiten müssen.

Es kann über einem Mitgliedsrechtsstreit im Rahmen der Genossenschaft dann gesprochen werden,

- wenn das Genossenschaftsmitglied oder Kollektive ein subjektives Recht besitzt aufgrund eines inneren genossenschaftlichen Rechtsverhältnisses, d. h. ein durch Rechtsregel, Statut oder individuelle Organe gesichertes Recht, die nachteilige Massnahme oder Beschluss vor einem kollektiven Organ der Genossenschaft anzufechten und sich durch ein Rechtsmittel an eine äussere Instanz zu wenden;
- wenn der Rechtsstreit ihrem Charakter nach ein individueller Streit ist, also auch im Falle eines kollektiv in die Wege geleiteten Rechtsstreites die individuellen Rechte und Pflichten in Erscheinung treten;
- wenn der Rechtsstreit ein kollektiver Rechtsstreit einer im Rahmen der Genossenschaft organisierten, über subjektive Rechte verfügenden Kollektive ist;
- wenn die Rechtsregeln und das Statut die Instanzen unter Beachtung des Prinzips der Rechtsmittel bestimmen;
- wenn schliesslich der Beschluss des Organs, welches die Rechtsstreite mit Rechtskraft entscheidet, durch Bestimmung einer Rechtsregel oder des Statuts mit Zwang durchgeführt werden kann.

2. Ausbildung der Arbeitsrechtsstreite in den Produktionsgenossenschaften

a) Neben der Gruppierung nach dem Charakter des Verfahrens muss eine immer grössere Beachtung der Klassifikation nach dem Inhalt der Rechtsstreite gewidmet werden. Auch die Absonderung der Rechtsstreite im Zusammenhang mit der Verrichtung der gemeinsamen Arbeit ist unvermeidlich geworden.

b) Der Keim der Forderung der inhaltlichen Gruppierung der Mitgliedsrechtsstreite konnte schon zur Zeit der Schaffung der Gesetzesverordnung Nr. 7/1959 beobachtet werden. Zu dieser Zeit war aber der Vermögens- und Personenvereinigungscharakter der Produktionsgenossenschaft noch viel stärker betont, als heute. Genauer gesagt, musste zu dieser Zeit den Produktionsgenossenschaften als Vermögens- und Personenvereinigungen, den Genossenschaftsmitgliedern, als Personen, die ihre in Privateigentum befindlichen Vermögensobjekte vergesellschaftlichen, ein viel stärkerer Schutz zuteil werden, als den Genossenschaften, als Arbeitsvereinigungen und den Genossenschaftsmitgliedern, die eine Arbeit verrichten also als Werk tätige erscheinen.

Im Lauf der Zeit entstanden Gleichgewichtsverschiebungen in dem inhaltlichen Gewicht der Rechtsstreite, sowie zwischen den inneren und äusseren Instanzen. Diese Verschiebungen waren eine notwendige Folge der Befestigung und Entwicklung der Produktionsgenossenschaften.

c) Die Neubewertung der genossenschaftlichen Rechtsstreite konnte ohne eine umsichtige Neuregelung der Zuständigkeit der kollektiven Organe der Genossenschaft nicht gelöst werden, welche die neuen Forderungen widerspiegelt.

d) Unserer Ansicht nach sollte die innere, inhaltliche Gruppierung der Mitgliedsrechtsstreite der Produktionsgenossenschaften dem dreifachen Charakter der Genossenschaft folgen. Der Arbeitsvereinigungscharakter der Genossenschaft sichert die Existenzberechtigung der Arbeitsrechtsstreite der Genossenschaften.

e) Wollen wir nun den Umfang des Kreises der Rechtsstreite im Zusammenhang mit der Arbeit der Genossenschaftsmitglieder innerhalb der Produktionsgenossenschaft bestimmen, so gehören unserer Ansicht nach folgende Rechtsstreite hierher:
– Rechtsstreite im Zusammenhang mit der Entstehung, Änderung, Erlöschen des Mitgliedsarbeitsverhältnisses der Genossenschaften;

- mit der Entlohnung und Verrechnung der Arbeit;
- mit der Bestimmung des Ortes der Arbeitsverrichtung;
- mit der Weisung der Arbeitsverrichtung;
- mit der Bestimmung des Arbeitskreises (Einteilung);
- mit der Arbeitszeit;
- mit dem Schutz der weiblichen und jugendlichen Genossenschaftsmitglieder;
- mit der Ruhezeit und dem Urlaub;
- mit den Dienstleistungen im Zusammenhang mit der Arbeitsverrichtung;
- mit der Fach- und Weiterbildung;
- mit der Genehmigung des Abschlusses eines äusseren Arbeitsverhältnisses;
- mit der Sicherung gesunder und sicherer Arbeitsbedingungen;
- mit den Vorschriften der Arbeitsordnung;
- mit der Verletzung der Arbeitsdisziplin;
- mit dem Ersatz des bei der Arbeitsverrichtung verursachten Schadens.

Bei Aufrechterhaltung, ja sogar besserer Übersichtlichkeit der Homogenität des Systems der genossenschaftlichen Rechtsstreite, kann ihre Gruppierung nach dem Charakter dieser Rechtsstreite gelöst werden. Aufgrund des Gesetzes über die Produktionsgenossenschaften (Gesetz III. vom Jahr 1967.) muss ein neues System der Instanzen ausgebaut werden, welches die Objektivität sichert und den neuen Forderungen entspricht.

3. Neue Lösungen der Beilegung der Arbeitsrechtsstreite in den Produktionsgenossenschaften

a) Die Entwicklung macht die Kritik der Zusammenhänge des Rechtsmittelsystems des Entscheidungsrechtes und der Rechtsstreite nach der geltenden Gesetzesverordnung notwendig.

Damit in den Rechtsstreiten im Rahmen der Produktionsgenossenschaften, insbesondere in den Arbeitsrechtsstreiten aufgrund einheitlicher Prinzipien und doch differenziert die Entscheidungen gefällt werden können, ist ein solches Verfahrensschema mit inhaltlichen Auswirkungen unentbehrlich, ohne dessen Bestehen eben die Untersuchung der inhaltlichen Fragen schwerfällig, in gewissen Fällen sogar unübersichtlich wird.

Auf dem Gebiet des produktionsgenossenschaftlichen Rechtes genügt – im Gegensatz zum Arbeitsrecht – mangels eines solchen Schemas, bloss die Bestimmung des Umfangs des Kreises der Streite arbeitsrechtlichen Charakters nicht. Der grundlegende Grund liegt darin, dass die Instanzen der Rechtsstreite im Geltungsbereich des produktionsgenossenschaftlichen Rechtes entsprechend dem Niveau der kollektiven oder individuellen Organe, welche den angegriffenen Beschluss fällen, mit ihnen verschmolzen sind. Es ist nämlich bei keinem einzigen Organ vorstellbar, dass die Dynamik des Entscheidungsrechtes der Leitung mit der Objektivität freidlich auskommen könnte, die zur Beurteilung jeur vermeintlichen oder tatsächlichen Verletzungen unbedingt notwendig ist, welche Verletzungen eben das Ergebnis des Entscheidungsrechtes sind. Die Leitung, als ein mit Entscheidungsrecht bekleidetes kollektives Organ der operativen Leitung der Genossenschaft

konnte in ihren unmittelbaren oder mittelbaren Massnahmen – besonders im Falle eines Rechtsstreites – keinesfalls eine unbedingt objektive Instanz sein. In der Generalversammlung konnte das interessierte Genossenschaftsmitglied schwer die zu seiner Verteidigung, zur Unterstützung seiner Aussagen notwendigen Beweise vorbringen, die Richtigkeit seiner Behauptungen beweisen. Der Gedanke der institutionellen Trennung der Instanzen von den Organen der operativen Leitung liegt nahe und muss die Lösug bedeuten.

Die Rechtsstreite, insbesondere jene mit arbeitsrechtlichem Charakter innerhalb der Genossenschaft sind mit den gebrachten Entscheidungen verbunden, daher kann auch auf diesem Gebiet das Auffinden, die Ausarbeitung der entsprechenden Form und ihr Auffüllen mit dem entsprechenden Inhalt nicht entbehrt werden.

b) Nicht nur unter den einzelnen Gruppen der Rechtsstreite, sondern auch innerhalb der Gruppen hat sich das Gewicht der einzelnen Rechtsstreite geändert. Die Bewegungen innerhalb der Rechtsstreitgruppen haben zwei, nicht immer in dieselbe Richtung wirkende Vektoren. Der eine wird durch die Geschwindigkeit der operativen Entscheidungen, der andere durch die umsichtliche „Bemessung“ der Entscheidung der kollektiven Organe beeinflusst. Diese Doppelheit ist auch für die Bestrebungen der Lösung des Problems der Rechtsstreite charakteristisch.

Die Wirksamkeit der operativen Arbeitsorganisationsentscheidungen erfordert die Geschwindigkeit der Beilegung der eventuell vorhandenen Arbeitsrechtsstreite und die Nähe der Organe, die die Rechtsstreite beurteilen, zu den Organen, die die Entscheidungen fällen. Die Objektivität ist dagegen durch die umsichtige Arbeit eines unabhängigen kollegialen gesellschaftlichen Organs gewährleistet, dessen Ergebnis, d. h. die Entscheidung, erzwungen werden kann.

Entsprechend den neuen Forderungen der Entwicklung der Produktionsgenossenschaften, muss auch auf dem Gebiet der genossenschaftlichen Arbeit – vor allem wegen der Gruppierung der Rechtsstreite und ihrer Instanzen – nach folgenden Gesichtspunkten unterschieden werden:

- Rechtsstreite im Zusammenhang mit der Arbeitsorganisation, im allgemeinen mit der genossenschaftlichen Arbeit, als Garantie der produktionsgenossenschaftlichen Demokratie,
- Arbeitsrechtsstreite als Folge des Faktums der Mitgliedschaft in der Produktionsgenossenschaft,
- individuelle und kollektive Arbeitsrechtsstreite der Mitglieder.

(Auch diese können in zwei Gruppen geteilt werden, je nachdem sie nach ihrem Gewicht nur vor eine innere oder vor eine innere und äussere Instanz gehören.)

Die eingehende Regelung der objektiven, schnellen, gut begründeten Entscheidungen und des umsichtigen Verfahrens der neuen Instanzen ist eine Aufgabe, die den Produktionsgenossenschaften obliegt. Unserer Ansicht nach ist für die weitere Entwicklungsrichtung der Instanzen die Entwicklung der Einzelinstanz zu einer kollegialen Instanz, die vollkommene Trennung der inneren kollegialen Instanz vom operativen Leitungsorgan charakteristisch.

Felelős kiadó: Dr. Kovács István
Megjelent 400 példányban 2,75 (A/5) ív terjedelemben
Kézirat a nyomdába érkezett: 1968. július hó
Készült: linó-szedéssel, íves magasnyomással az MSZ 5601-59
és az MSZ 5603-55 szabványok szerint.
68-5997 — Szegedi Nyomda